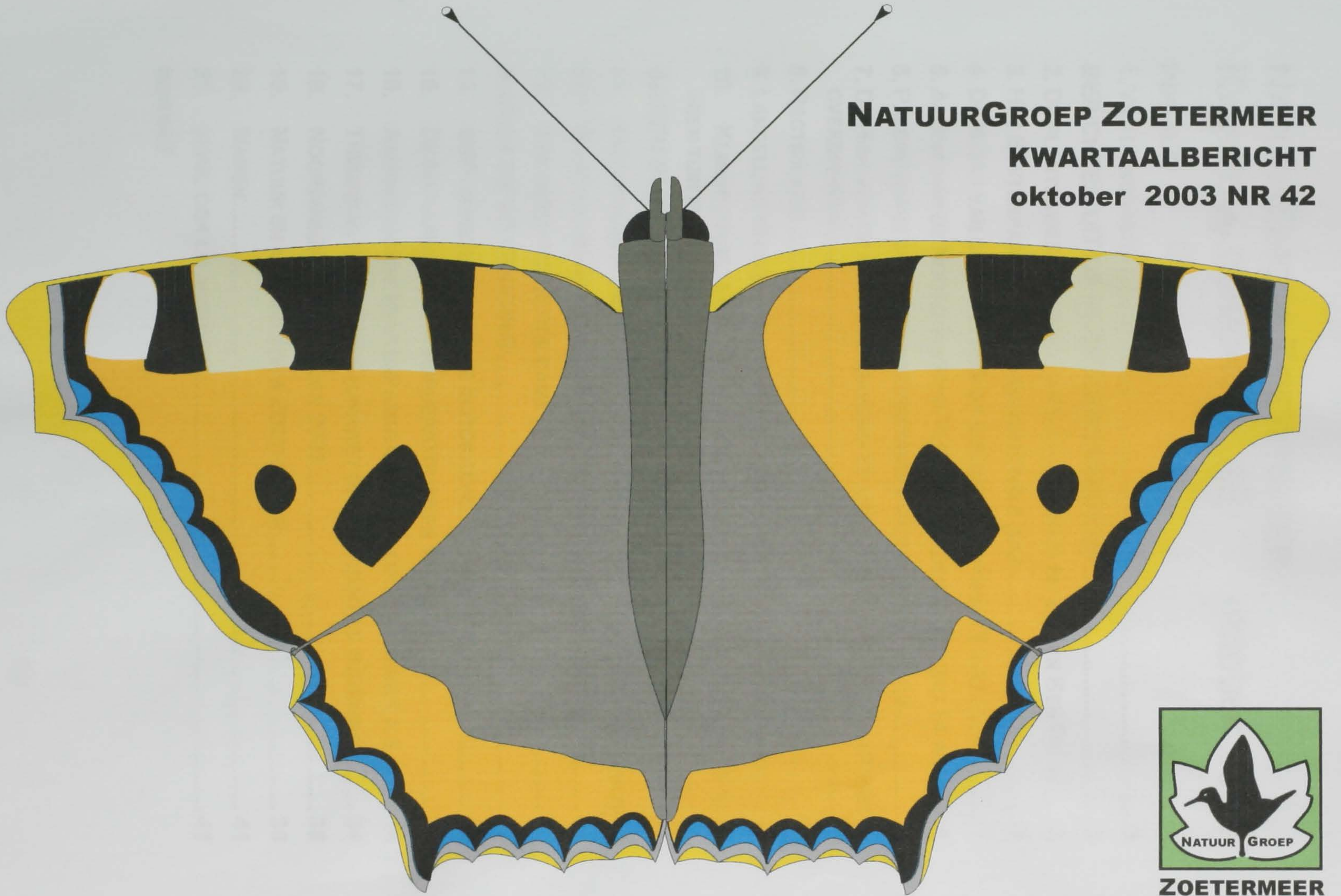

NATUURGROEP ZOETERMEER
KWARTAALBERICHT
oktober 2003 NR 42

ZOETERMEER

NATUURGROEP ZOETERMEER

KWARTAALBERICHT Nr.42

oktober 2003

INHOUD

1. VAN DE REDACTIE	3
BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP.....	3
2. DE PLANTENWERK GROEP IN UFFELTE (DRENTE) BIJ ELS EN BEN PRINS	3
3. HET BUYTENPARK OP DONDERDAGAVOND 3 JULI	6
4. DE FLORA VAN DE SLOOTWEG OP DONDERDAGAVOND 17 JULI.....	7
5. AROMA AAN DE NOORD-AASCHE VLIET OP DONDERDAGAVOND 14 AUG.....	8
6. PALENSTEIN IN DE REGEN OP DONDERDAGAVOND 28 AUGUSTUS.....	9
7. DE HOF LAAN OP DONDERDAGAVOND 11 SEPTEMBER EN EEN MOMENT VAN OVERDENKING.....	10
8. RECTIFICATIE	13
9. LANDELIJKE VARIADAG VAN FLORON EN KNBV OP ZATERDAG 13 DEC..	13
10. KLIMOP (HEDERA HELIX), DE GROENBLIJVENDE HERFSTBLOEIER DIE IN GEEN TUIN MAG ONTBREKEN.....	14
GEZIEN IN ZOETERMEER:.....	16
11. BIJZONDERE VLINDER- EN LIBELLENWAARNEMINGEN VAN DEZE ZOMER	16
12. SLAKKEN EN SCHELLEN IN ZOETERMEER: SCHILDERSMOSSSEL	22
13. EEN GEËMANCIPEERDE DAME (DE GROETEN UIT DRENTHE).....	25
BUITEN DE VERENIGING	31
14. SNP- INSECTENEXCURSIE IN ROKKEVEEN OP ZONDAG 22 JUNI	31
15. DE NATUUR-IN-BEELD VLINDEREXCURSIES VAN 2003	31
16. AANBIEDEN MAP BUYTENPARKRAPPORTEN OP 23 OKTOBER A.S.....	34
17. THEMADAG FLORA- EN FAUNAWET OP ZATERDAG 15 NOVEMBER.....	34
18. NOORDNIEUWS, SEPTEMBER 2003.....	35
19. NATUUR EN MILIEUAGENDA ZOETERMEER.....	38
20. NAMEN.....	41
21. IK WIL OOK LID WORDEN.....	41

INDEX42

Ook in Zoetermeer schrijft de natuur geschiedenis.
Zij zoekt haar journalisten,
want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet.

*Doe 1x per 2 à 3
weken 2 uurtjes
mee met de
plantenwerk-
groep.*

*Goeie sfeer,
boeiend, a,
leerzaam, nuttig.*

Informatie:

*Evelien van den
Berg, tel: 079-
3213445 (18:00-
19:30)*

1. Van de redactie

De voorzitter van de Zoetermeerse vogelwerkgroep heeft onlangs het plan opgevat de VWZ te verbreden tot een algemene Zoetermeerse natuurvereniging. Daartoe is, naast IVN en "Bomen Overleven" ook de natuurgroep uitgenodigd om een aantal oriënterende gesprekken te voeren. Genoemde groepen hebben veelal dezelfde of sterk verwante doelen waaronder een groter natuurbewustzijn onder de bevolking bewerkstelligen en de gemeente bewegen tot een natuurvriendelijk beleid. Ze verschillen hoogstens in het soort organismen dat ze bestuderen of de vorm waarin ze georganiseerd zijn. Het idee van Marcel van der Tol is om in één sterke lokale vereniging onderdak te schenken aan alle in Zoetermeer actieve natuur(werk)groepen, ongeacht of ze nu deel uitmaken van een landelijke moedervereniging zoals IVN of KNNV of niet. Binnen zo'n vereniging dienen de belangen van wilde flora, vogels en vlinders e.d. goed afgewogen te worden. Dat maakt het vervolgens mogelijk om vragende partijen met één afgewogen natuuradvies te bedienen. De Zoetermeerse KNNV-afd en later de natuurgroep heeft altijd als belangrijke doelstelling gehad het documenteren van de stedelijke natuur onder het motto "de stedelijke natuur zoekt haar journalisten, want zij bestaat slechts bij de gratie van wie haar ziet". In het verleden heeft onze groep regelmatig geprobeerd om activiteiten in samenwerking met de zusterverenigingen en de gemeente te ontwikkelen. Het organiseren van excursies in alle Zoetermeerse wijken is daarvan een voorbeeld. In dat licht gezien lijkt het opgaan in een groter lokaal verband een logische stap. Een belangrijk aandachtspunt vanuit de natuurgroep zal dan wel zijn dat het verder documenteren van de natuurlijke ontwikkelingen in onze groene groeistad doorgang kan vinden. Een kwalitatief goede digitale gegevensregistratie en kennisuitwisseling is daarbij cruciaal. Naast een blad en een website is een lokale databank met natuurwaarnemingen essentieel. De redactie van het kwartaalbericht heeft Lodewijk van Duuren en Annet de Jong gevraagd om de gesprekken namens de natuurgroep te voeren. Wij houden u op de hoogte.

BERICHTEN UIT DE PLANTENWERK GROEP

2. De plantenwerkgroep in Uffelte (Drente) bij Els en Ben Prins Johan Vos

13 juni

Het weer had er zin in dat weekend. Tilly en Evelien waren met de auto al vrijdagochtend uit Zoetermeer vertrokken en Annet en ik vrijdag in de namiddag met de trein en de fiets. Toen wij bij plaatselijke herberg "De Roskam" aankwamen bleek dat Tilly, Evelien, Els en Ben al op het Uffelter Binnenveld actief waren in het verkennen van, zoals plantensociologen dat noemen, het "Drents district". Annet en ik besloten om te proberen hen daar op te zoeken wat uiteindelijk ook lukte. Al was het dan al aardig op weg donker te worden, direct is duidelijk dat we hier met zandgrond te maken hebben. In het bos was verreweg de meest voorkomende plant de bochtige smele gevolgd door de rankende helmbloem. Verder veel wilde kamperfoelie, pijpenstootje, liggend walstro, hengel, struik- en dophei en bijna overal wel grasmuur. Erg leuk was de slaapplaats van heideblauwtjes die Els ons liet zien. Bij tientallen zaten de vlinders in groepjes tussen de hei. Op de weg terug naar de herberg nog een bosuil en een aantal vleermuizen gezien.

Fig. 1 Op bezoek bij Ben en Els

14 juni

De volgende ochtend richting Dwingelerveld gereden en daar een forse rondwandeling gemaakt door een afwisselend (open en bebost, nat en droog) landschap. Wat de planten, vlinders en libellen betreft zal ik me beperken tot de voor ons Zoetermeeders bijzondere soorten. Langs de zandpaden veel tormentil, gewoon biggekruid en een aantal prachtige koningsvarens, hier en daar ook mannetjesereprijs. In het bos: schaduwgras, brede stekelvaren, dalkruid, salomomszegel en hulst. Midden op een zandpad hebben we uitgebreid het gedrag van de groentjes kunnen bestuderen en fotograferen. Ook kwam nog even een bruine vuurvlinder langs (een man). Met behulp van een kijker hebben we op ons gemak een noordse witsnuitlibel kunnen waarnemen. De meest

waargenomen juffer op de Drentse zandgronden is volgens Ben de azuurwaterjuffer, een soort die in Zoetermeer ook bij de Benthuizerplas wordt gezien! Het meest bijzondere van dit ochtendprogramma was ongetwijfeld het eeuwenoude jeneverbesstruweel dat zich maar niet wil uitzaaien. Hoe dat komt, daarover zijn de geleerden het niet eens. In de natte sfeer hebben we nog even een kijkje genomen aan de rand van een vennetje met veenmos, dophei, veenpluis en de zeldzame kleine veenbes!

Vervolgens onderweg gelunched en door naar Wijster waar de VAM van vroeger (nu Essent Milieu) jaren geleden met het storten van huisvuil is gestopt en het gigantische stortterrein inmiddels heeft omgevormd tot natuurontwikkelingslocatie. Waar hebben we dat overigens meer gehoord? Ook hier het bekende beeld van een landschapsvreemd element met een begroeiing die veel weg heeft van die van het Buytenpark. Een groot contrast met wat we 's ochtends zagen! Aan de voet van de berg een meanderende waterpartij met een grote diversiteit aan uitgezaaide, veelal prachtig bloeiende plantensoorten! Enkele voorbeelden: zwarte toorts, echt walstro, grijskruid, verschillende anjersoorten, beemdkroon en grote hoeveelheden bonte

wikke. Erg aardig was het op de hoogste heuvel gelegen bezoekers-informatiecentrum "De Blinkerd", inclusief vegetatiedak dat een prachtig uitzicht biedt over het omringende Drentse landschap en de geschiedenis van de stort overzichtelijk presenteert. Misschien iets voor het Buytenpark? Op de weg terug gaf Ben ons nog een uitgebreid college platbuiken herkennen, een kijker is daarbij onontbeerlijk. Toen terug naar Uffelte en daar het huis en vooral de tuin van Els en Ben bewonderd. Daar heb ik Ben officieel het eerste exemplaar van de Buytenparkrapportenreeks overhandigd. Vervolgens heerlijk gegeten in herberg "De Roskam".

Fig. 2 Annet te water

Door personele beslommeringen aldaar liet dat eten wel erg lang op zich wachten maar toen Evelien dreigde te komen helpen kwam het toch onverwacht snel op tafel. Desondanks hebben Annet en ik tegen donker toch nog een stevige fietstocht gemaakt en onderweg een aantal gerenoveerde vennen bekeken en wolverlei, beter bekend als *arnica montana* ontdekt!

15 juni

De volgende ochtend was het erg warm en is ons 's ochtend eerst de cultuurhistorie van het dorp Uffelte bijgebracht. Daarna zijn we te voet naar landgoed Rheebruggen bij de Oude Vaart gegaan. Hier is, net als bij zoveel landgoederen de cultuur- en natuurhistorie sterk met elkaar verweven. Langs de slootkant stond de voor Zoetermeeders bijzondere grote wederik te bloeien. Toen de rupsen van het landkaartje op de grote brandnetel in de halfschaduw bekeken. De

prachtige grote muur was reeds uitgebloeid, in het bos ook nog groepjes eikvaren en witte klaverzuring aangetroffen, verder kersengallen op de eiken en barnsteenslakjes op de grote brandnetel. Toen was het tijd om even te rusten, aan de oever van een net geschoond slootje vol "waterleven" en genoten we van de door Els meegebrachte koffie.

Vervolgens ging Annet voor Tilly spelen en dook ze geheel spontaan de sloot in om naar waterplanten te vissen. Grote waterweegbree, holpijp, smalle waterpest en doorgroeid fonteinkruid waren het resultaat. Prachtig om het gedrag van viervlek- en platbuiklibellen vlak voor je gepresenteerd te krijgen. Daar kan geen natuurfilm tegenop! Ergens onderweg kwamen we ook nog een akkerplantenreservaat tegen met veel bekende éénjarigen. Met Evelien heb ik nog geprobeerd een hennepnetel te determineren en fotograferen wat haar nog een forse elektrische schok opleverde (er staat echt stroom op dat schrikdraad). Het was de bleekgele hennepnetel! Terug richting Uffelte en daar nog boven een kanaal de grote keizerlibel, de weidebeekjuffer en de breedscheenjuffer waargenomen. Later kon aan dit lijstje waarnemingen ook nog de bekende kleine roodoogjuffer toegevoegd worden. Het was inmiddels lunchtijd en daarna zijn we terug naar de herberg gelopen om afscheid te nemen van onze gastvrouw en -heer. Het is, mede door hun inspirerende begeleiding en het fraaie weer een zeer geslaagd plantenweekend geworden. Bedankt mensen!

Vervolgens zijn Annet en ik teruggefietst naar station Steenwijk en heb ik onderweg nog foto's kunnen maken van een aantal soorten waarvoor het de avond daarvoor te donker was.

3. Het Buytenpark op donderdagavond 3 juli

Fred Reeder

Voor de tweede maal dit seizoen werd er een bezoek gebracht aan het Buytenpark. Hoewel het eigenlijk de bedoeling was om vegetatieopnames te maken, zoals we dat enige jaren geleden hebben gedaan voor het Buytenpark project, ging dat niet door. De lijsten met de nodige gegevens waren niet aanwezig. Volgende keer beter zullen we maar zeggen. Dus werden de plannen bijgesteld en een km-hok uitgekozen. Het werd het hok aan de, zeg maar Intratuin- Voorweg kant van het park.

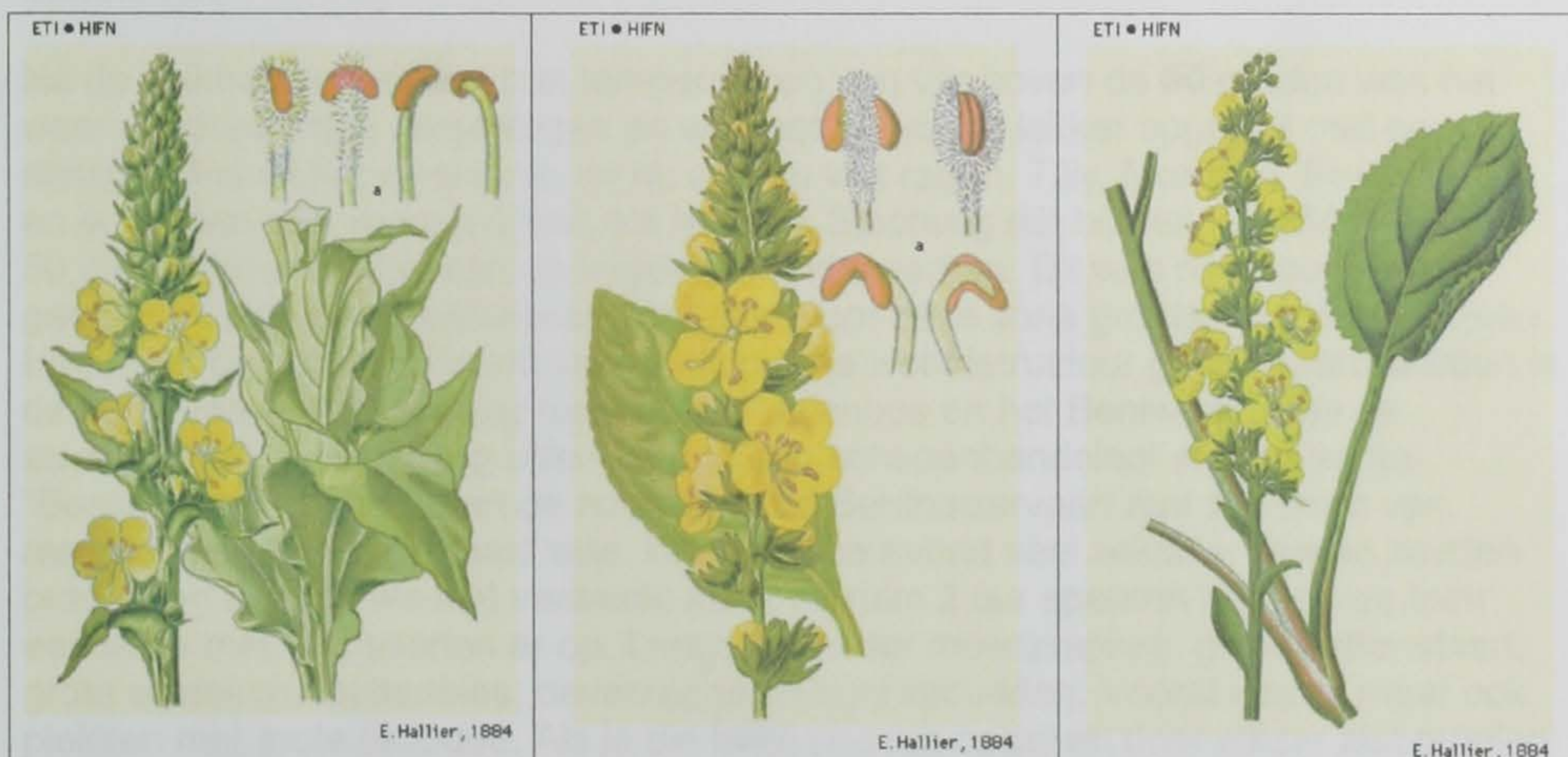

Fig. 3 *Koningskaars*

Fig. 4 *Keizerskaars*

Fig. 5 *Zwarte Toorts*

Ondanks de droge periode van het jaar konden Sinie, Monique, Peter, Tilly, Johan, Evelien en Fred er toch van veel planten genieten. De plantenwerkgroep was dus helemaal compleet deze keer. De jaarlijks gevoerde discussie over de koningskaars

of keizerkaars laaide weer hoog op. Laten we het toch maar op de koningskaars houden maar eigenlijk zou je de Oecologische Flora deel 3 daarvoor eens moeten meesjouwen en de daar beschreven kenmerken eens ter plekke aan de planten moeten bekijken. Even verderop stond een albino vorm van het muskuskaasjeskruid fraai te bloeien. Tussen de gewone hennepnetel en de brede lathyrus werd het gamma-uiltje gevonden. Het bruine zandoog mannetje fladderde er lustig op los. In dit gebied vindt je ook "spontane opslag", zoals dat zo fraai heet van sleedoorn, rode kornoelje en meidoorn. Bij het oudere gedeelte van het park, waar veel boomstronken zijn neergelegd om al te enthousiaste mountainbikers wat in te tomen, staat zwarte toorts en veel zwarte mosterd. Op deze oude stammen zie je ook witte bulten die, als ze volgroeid zijn, luisteren naar de naam witte bultzwam. Terwijl een zwerm van zo'n 30 halsbandparkieten luid schreeuwend overvloedig viel het ons op dat sommige stukken van de hellingen een heel ander karakter hadden qua begroeiing. Ineens was daar een plak met alleen maar lage begroeiing van wat grassen en schapezuring. Kennelijk heeft men bij het opbrengen van de grond af en toe een andere lading grond ergens vandaan gehaald. De topper of klapper van de avond, zoals Evelien dat noemt, was ook nu weer aanwezig in de vorm van de lange ereprijs die eenzaam langs het pad stond te bloeien. Na zo'n anderhalf uur moesten we wel weer naar het beginpunt terug dus werd besloten de hellingen recht naar boven over te steken door de mans- (of is het tegenwoordig vrouws- dan wel persoons)hoge begroeiing van riet en brandnetel. Hierbij werden we begeleid door de zang van een tweetal bosrietzangers die we op een bepaald moment zelfs fraai tegen de stengels zagen zitten. Bovengekomen konden we genieten van een fraai uitzicht over de polders richting Stompwijk en Leidschendam. Het is maar te hopen dat dat uitzicht nog enige jaren zo blijft. Na afloop hebben we nog gezellig een bekertje thee, door Sinie meegenomen, gedronken op de picknickbank bij de kraal.

4. De flora van de Slootweg op donderdagavond 17 juli

Johan Vos

Na de snikhete woensdag met temperaturen van ver boven de 30 graden was het weer die donderdag omgeslagen en was het 's avonds lekker opgefrist met een stevige wind uit het westen en zo nu en dan wat regen. Tilly, Monique, Sinie, Peter en ik hadden ons voorgenomen om het stuk Slootweg dat binnen het KM-hok 30.48.51 viel eens aan een onderzoek te onderwerpen. Dit was nog nooit eerder gedaan en met name interessant omdat er voor deze zone grootse plannen bestaan. Hier moet namelijk de Provinciaal Ecologische Hoofdstructuur gerealiseerd worden in de vorm van een verbinding tussen het Prielenbos en het Bentwoud. Aan de zuidzijde van de Slootweg zitten nu nog een schapenhandelaar en een aantal "Boskoopse kwekers", aan de noordzijde de Benthuiservaart met zijn berm van restveen die recent gemaaid was. Dat we deze avond veel zeldzaamheden zouden ontdekken hadden we niet verwacht maar na ruim 2 uur speuren hadden we toch een lijstje met 120 soorten er op. Langs het water moerasspirea, grote kattenstaart, grote egelskop, mattenbies, oeverzegge en veel lisdodden. Vooral kleine, maar ook plekken met grote lisdodde. Als je die twee soorten naast en door elkaar ziet groeien slaat de twijfel echter toch toe. Is er hier misschien sprake van bastaardering? Bij het kleine bosje waar vissers zitten toch nog plotseling een prachtige brede wespenorchis met bijna witte bloemen. Het stukje berm langs de Elleboogse weterring dat nog binnen ons hok viel was nog niet gemaaid. Vanouds kent deze berm een aantal soorten die in Zoetermeer erg zeldzaam geworden zijn.

Fig. 6 *Moerasrolklaver*

Fig. 7 *Kale Jonker*

Fig. 8 *Moeraswalstro*

En ja hoor, ze stonden er nog: moeraswalstro, kale jonker, moerasrolklaver, kleine waterpepe, verschillende zeggensorten die uitgebloeid waren en wilde bertram. Wat ik in dit rijtje nog mis is pijptorkruid en padderus, maar die staan misschien verderop. Aan de rand van de Boskoopse kwekerijen in de "zwarte grond" nog het bekende sortiment éénjarigen. Traditiegetrouw eindigden we ook deze zoektocht weer aan een picknicktafel met een kopje Earl gray thee geserveerd door Sinie.

5. Aroma aan de Noord-Aasche Vliet op donderdagavond 14 aug. Fred Reeder

Bij het vaststellen van de avonden van de plantenwerkgroep voor dit seizoen hebben we er voor gekozen een aantal gebieden tweemaal te bezoeken. Deze avond dus voor de tweede maal het Prielenbos. Aan een ongehoord warme periode was inmiddels een eind gekomen en het was een fraaie zomeravond met heldere lichten en zelfs hier en daar wat wolken. Door vakanties en werk was de plantenwerkgroep geslonken tot twee man en één vrouw en gedrieën gingen Monique, Johan en Fred op pad. Eerst het houtsnipperpad op dat de rand van "plan Wielwaal" volgt. Zoals gebruikelijk in Zoetermeer is de strook direct langs het pad weer gemaaid zodat de wandelaar geen natte broekspijpen zal krijgen wanneer hij of zij zich in de natuur begeeft en het lange gras langs het pad wat vochtig zou zijn. Veel planten staan er wat droevig bij omdat het gebrek aan regen zelfs in dit toch wat nattere gebied zijn tol gaat eisen. Ook deze avond kwamen smaak, reuk en de ogen er aan te pas om de planten op naam te brengen. Als eerste was de smaak aan de beurt. Een blaadje van de waterpeper geeft een zeer scherpe smaak wanneer men daarop kauwt. De uitgebloeide koninginnekruidplanten, haagwindes en brandnetels vormden een ondoordringbare woud van planten en voor de korte broekdrager, Johan, was het waden door de brandnetels niet altijd een pretje. We besloten om de dijk langs de Noord-Aasche Vliet op te gaan om de planten die daar groeien eens nader te bekijken. In het water staan gele plomp, watergentiaan, kikkerbeet en witte waterlelie.

Fig. 9 *Kalmoes*

Fig. 10 *Kleine lisdodde*

Fig. 11 *Grote egelskop*

Met een sierlijke snoekduik viste een visdiefje vlak voor onze ogen een visje uit het water. Langs de oever veel kleine lisdoddes en kalmoes. De plant waarvan de wortelstok gebruikt wordt om een extract van te maken dat verwerkt wordt als aroma voor berenburger en Deventer koek. (Oecologische Flora deel 5, pagina 226) Het aardige van deze plant is toch wel zijn kenmerkende bloeiwijze die als het ware uit de zijkant van het blad schijnt te komen. Hier was de reuk nodig daar bij kneuzing van het blad dit een aromatische geur afgeeft. Tussen de egelskopplanten waren zwermen lantaarntjes te zien. Al verder wandelend kwamen we Sinie tegen die toch nog gekomen was. Zij had haar broer Klaas uit Appingedam meegebracht die ons het nodige wist te vertellen over de rupsen die we her en der tegenkwamen. Zoals onder andere de rups van het landkaartje, zwart met borstelharen en kleine hoorntjes. De larven van het elzenhaantje hadden de bladeren van de els tot bijna filigreinachtige kunstwerkjes omgevormd. Langs het knuppelpad werd nog watertorkruid, moerasmuur, wolfspoot, gekroesde melkdistel en smal tandzaad gevonden. Terwijl er zelfs heel af en toe een spatje regen te voelen was werden na een uurtje of twee de fietsen weer opgezocht.

6. Palenstein in de regen op donderdagavond 28 augustus

Johan Vos

Het had bijna twee maanden nauwelijks geregend en dat was goed zichtbaar aan de plantengroei! Behalve waar de begroeiing in direct contact staat met water was het een dorre boel. Veel bomen waren daardoor al in herfststemming en lieten hun blad vallen. Toen ik met Monique en Peter om 19.00 uur op pad ging was het al dreigend donker. Eerst hebben we de oevers van de buurtvaart achter het oude dorp bekeken. Daar de bekende reeks oeverplanten gezien waarbij de rijke bloei van watermunt opviel. Verder vooral witbloeiende drijfbladplanten als witte waterlelie en kikkerbeet. Het wateroppervlak dat dan nog over was werd bevolkt door kroossoorten, met als meest opvallende vertegenwoordiger het veelwortelig kroos dat aan de onderkant zo prachtig rood kleurt. Deze tijd van het jaar is uitermate geschikt om tandzaad op naam te brengen, deze keer kwamen we uit op smal tandzaad: ongedeelde bladeren met een gevleugelde bladsteel en nootjes met knobbels waar 4-5 naalden uitsteken. Een interessant verschijnsel bij dit geslacht is dat twintig jaar geleden het veerdelig tandzaad in Zoetermeer veel voorkwam en zwart tandzaad aan een opmars bezig was. De laatste vijf jaar lijkt hetzelfde te gebeuren met smal tandzaad dat overigens vroeger vergeten tandzaad heette. Daarna de wijk in.

Fig. 12 *Stinkende Ballote*

Fig. 13 *Watermunt*

Fig. 14 *Veelwortelig kroos*

Het beeld van de Zoetermeerse verharding wordt tegenwoordig plaatselijk sterk gedomineerd door straatliefdegras wat in Palenstein ook het geval is. En dan te bedenken dat het eerste straatliefdegras nog geen 10 jaar geleden in Zoetermeer werd gezien. (Kwartaalbericht nr. 6, oktober 1994). Opvallend was de enorme pluk moeraswalstro (blaadjes zonder stekelpuntje in kransen van 4) langs een van de waterpartijen in de laagbouw. Toen door de wijk gelopen naar de natuurvriendelijke oever aan het Rakkersveld. De eerste (grote) regendruppels maakten het strepen van soorten op mijn lijst inmiddels lastig. Prachtig was de combinatie van uitbundig bloeiende heelblaadjes en grote kattenstaart! Opvallend was dat het moerasvergeet-mij-nietje overal zo rijk bloeiend aanwezig was langs de waterpartijen in het centrum van Palenstein. De overigens broodnodige regen deed ons besluiten weer terug te gaan naar het startpunt van onze ontdekkingsstocht. Op de weg terug viel nog een rijk bloeiende stinkende ballote op.

7. De Hoflaan op donderdagavond 11 september en een moment van overdenking

Fred Reeder

Voor de tweede maal dit jaar een bezoek van de plantenwerkgroep aan de begraafplaats aan de Hoflaan. Peter, Johan, Monique, Evelien en Fred dit maal, later aangevuld met Annet, bij aankomst gelijk de kleine klaver meldend. Ook nu weer toch wat nieuwe planten aan de lijst toegevoegd zoals diverse ganzenvoeten, heelblaadjes, gele waterkers en wat Zoetermeer betreft een onverwachtse nieuwe ontdekking, een exemplaar van het glanzend kruiskruid. In eerste instantie dachten we aan waterkruiskruid maar Johan vertrouwde het niet en heeft de plant aan een nader onderzoek onderworpen en kwam met behulp van Joop Mourik tot deze ontdekking. (zie ook elders in dit blad) Ook nu stonden op het door de gemeente opgeworpen dammetje weer afwijkende soorten ten opzichte van de rest van de begraafplaats.

Fig. 15 *Excursie Hoflaan begraafplaats*

De vorige maal vonden we hier de gevlekte scheerling in grote getale en nu stond er doornappel, rode ganzenvoet en ook zegroene ganzenvoet. Al verder wandelend konden we weinig meer aan de lijst toevoegen alhoewel opviel dat het zaaibeeld van de gemeente tussen de struiken van het nieuwe deel wat exemplaren van gele kamille, gele ganzenvoet en grijskruid opleverde. Van de paddestoeltjes valt te melden dat er plooirokjes, een niet nader genoemd breeksteeltje en zwerminktzwammetjes werd gevonden. Hier en daar stonden de dotters voor de tweede maal te bloeien en op sommige plaatsen stonden nog exemplaren van reeds uitgebloeide wespenorchissen. Na zo'n anderhalf uur zijn we gezamenlijk op de fiets naar het huis van Evelien gereden om daar het seizoen af te sluiten met een kop thee en een stukje appelgebak. Daar werden we door Johan ingelicht over de perikelen rond de diverse natuurgroepen in Zoetermeer en allerlei mogelijke toekomstplannen maar daar zal ik het niet over hebben.

Fig. 16 *Fred Reeder en Evelien van den Berg*

Zo'n bezoek aan een begraafplaats stemt altijd tot nadenken en is dan ook aanleiding om terug te kijken op wat we als plantenwerkgroep het afgelopen groeiseizoen zoal gedaan hebben en hoe we het jaarprogramma samenstellen. We proberen aan het begin van het seizoen in gezamenlijk overleg een gevarieerd programma samen te stellen waarbij in beginsel de frequentie van de inventariseeravondjes ligt op eens per veertien dagen. Daarnaast wordt gekeken welke delen van Zoetermeer voor de soortenkaart wel een extra bezoekje kunnen gebruiken, waar we nog nooit geweest zijn of welke delen door de leden als mogelijk extra interessant worden aangegeven. Op deze manier ontstaat er een programma waar een ieder zich in kan vinden. De verzameltijd is vastgesteld op zeven uur 's avonds met uitzondering van de

maanden april en september als het relatief vroeg donker is, want dan beginnen we een half uurtje vroeger. Dit jaar waren het dus de Begraafplaats, het Prielenbos, het Buytenpark, een stukje Palenstein, het van Tuylpark, een stukje Rokkeveen en de uiterst noordelijke gelegen Sloopwegzone. Als je de verslagen doorleest doorloop je bijna automatisch een heel groeiseizoen en ervaar je de verschuivingen binnen de gevonden soorten. Dat is reden te meer om, zoals dit jaar eenzelfde gebied, twee maal te bezoeken. Al lezende valt ook op dat er dit jaar meerdere malen wordt geconstateerd dat het een droge tijd was en dat daardoor de planten later waren in het seizoen en minder in aantal. Toch leveren de avondjes altijd weer heel wat plantensoorten op met af en toe een "klapper van de avond" zoals Evelien dat noemt. Zoals het bovengenoemde glanzend kruiskruid, de kalmoes aan de Noord-aasche Vliet, moeraswalstro en moerasrolklaver aan de Elleboogsloop, bleekgele droogbloem en bolletjesraket in het van Tuylpark en de langbladige ereprijs in het Buytenpark.

Deze laatste meen ik me ook van enige jaren terug te herinneren. Door de diverse "disciplines" en belangstelling van de groepsleden komen er ook steeds meer andere interessante zaken aan de orde op de avonden. Zo wordt ook aandacht geschonken aan paddestoelen, vogels, mossen, vlinders en wat er al niet nog meer opvalt bij zo'n wandeling. Eigenlijk is het jammer dat er niet meer geïnteresseerde mensen meelopen op zo'n avondje inventariseren. Op de bovenbeschreven wijze van inventariseren plus in veel gevallen ook nog met individueel geïnventariseerde stukken Zoetermeer heeft de plantenwerkgroep inmiddels een vrij gedetailleerde kaart samengesteld van ruim 600 wilde plantensoorten verspreid over het gemeentegebied van Zoetermeer. Volgend jaar, in 2004, bestaat de plantenwerkgroep officieel 10 jaar in wisselende samenstelling met een zogenaamde harde kern van leden die al vanaf het begin deelnemen. Deze leden deden al mee aan het AA- (attractieve aandachtsoorten) project dat eind jaren '80 door de gemeente werd gecoördineerd. Daarvoor werden er door Johan en Peter veel gebieden geïnventariseerd. Wellicht is er deze winter gelegenheid de hoogtepunten van onze belevenissen van de afgelopen 10 jaar nog eens te memoreren in dit blad. Maar eerst komen we traditiegetrouw nog eenmaal bij elkaar om het seizoen met wat dia's af te sluiten waarna in maart de groep weer wordt opgestart.

8. Rectificatie

De grote watereppe (*Sium latifolium*) die we meenden te hebben aangetroffen aan de rand van de Meerpolder tijdens de eerste Buytenparkexcursie (kwartaalbericht nr. 41.5) was kleine watereppe (*Berula erecta*).

9. Landelijke variadag van FLORON en KNBV op zaterdag 13 dec.

Ook dit jaar weer organiseert FLORON, samen met de KNBV (Koninklijke Nederlandse Botanische Vereniging) een variadag in Leiden in het Van Steenisgebouw, Einsteinweg 2 in Leiden.

Ontvangst 10.00 uur, einde 16.00 uur.

Het programma kent voor ons een aantal interessante onderwerpen.

Zo zal Ruud van der Meijden weer aandacht besteden aan recente bijzondere vondsten, wordt ingegaan op de voorlopige resultaten van het bijzondere soorten project en zal Ton Denters recente ontwikkelingen in de stedelijke flora bespreken. Danny Hooftman gaat in op veranderingen in ecologie en verspreiding van kompassla.

Van harte aanbevolen!

10. Klimop (*hedera helix*), de groenblijvende herfstbloeiër die in geen tuin mag ontbreken.

Johan Vos

Wanneer in de herfst steeds meer bloeiende planten van het toneel verdwijnen is de tijd voor de klimop aangebroken. De bloemen staan in bolvormige schermen die wel wat lijken op de bloeiwijzen van schermbloemigen. Mede door die late bloei is deze plant van grote betekenis voor allerlei insecten zoals bijen, zweefvliegen, kevers en dagvlinders die laat in het jaar nog vliegen. Naast hulst (*Ilex aquifolium*) en maretak (*viscum album*) is de klimop de enige wintergroene loofhoutsoort uit het bos van Noordwest Europa.

Fig. 17 Klimop

wordt gedacht dat deze liaan zijn gastboom verstikt maar dat is niet het geval. Heeft de klimop het licht eenmaal bereikt dan stopt de groei met als gevolg dat de gastboom voldoende licht in de kroon blijft houden. Wel kan een boom die overgroeid is met klimop meer wind vangen en afhankelijk van de conditie eerder omwaaien. Op de armere (zand)gronden gedraagt de klimop zich als natuurlijke bodembedekker en is zij niet geneigd de bomen in te klimmen. Bloei blijft in dat geval dan ook uit.

Klimop in het openbaar groen

In Zoetermeer wordt en werd de klimop bij de aanleg van openbaar groen veel gebruikt als bodembedekker. Omdat, zoals eerder gemeld, deze soort van oorsprong een bossoort is kost het soms een paar jaar voor de klimopstekjes aanslaan in de zware ongerijpte kleigrond. Gebeurt dat eenmaal dan is de soort niet meer te stuiten en laat zij weinig ongewenste kruidengroei toe. Kiemplanten, uit zaad voortgekomen komen leden van de plantenwerkgroep opmerkelijk weinig tegen, wel stekken de meterlange uitlopers zich vaak spontaan. Dit alles zorgt ervoor dat klimop als wilde plant in Zoetermeer relatief weinig wordt "gestreept". Een nadeel van het gebruiken van klimop als bodembedekker is dat de in de plantvakken geplante bomen snel in

Naam

De naam klimop (*hedera*) duidt op de bijzondere eigenschap van deze plant om zich, gebruik makend van hechtwortels omhoog te werken, het licht tegemoet. De latijnse soortnaam *helix* die spiraal betekent geeft aan dat de plant dat doet door zich spiraalsgewijs om de stam heen te slingeren.

Klimop in het bos

Klimop is van nature een echte bosplant die bevoordeeld wordt door schaduw, kalk en voedsel in de bodem. Tegen een continue hoge grondwaterstand is de soort echter niet opgewassen. Klimop treedt o.a. vaak op de voorgrond in essen-iepenbossen waar aan deze eisen wordt voldaan. Vaak

de klimopsluiers verdwijnen. Als de groenbeheerder dat ziet wordt hij of zij zenuwachtig en wordt de klimop veelal met grof geweld uit de bomen verwijderd. Jaren geleden zijn de elzensingels in Buytenwegh op deze wijze aangepakt.

Klimop tegen de muur

In een stenige stad wordt de klimop vaak ingezet om kale muren en schuttingen te bekleden. Als muurbedekker is de klimop onafhankelijk van de metselspecie waarmee de muur gevoegd is, dit in tegenstelling tot echte muurplanten die in de voegen wortelen. Vaak wordt gedacht dat een klimop de muur waar hij tegenaan groeit beschadigt. Dat is onjuist, sterker nog, een met klimop begroeide huismuur heeft een aantal voordelen. Zo houdt zo'n muur de warmte beter vast en wordt bij regen minder nat omdat deze via de dakpansgewijs over elkaar heen liggende klimopbladeren gemakkelijk afstroomt. Wel is het zo dat als de muur eenmaal in slechte conditie is, klimop in bestaande kieren en gaten als breekijzer kan gaan werken en deze kan ontwrichten.

Klimop in de tuin

Klimop draagt glimmende handvormig gelobde bladeren met een hartvormige voet. De bladeren van de bloeiende takken echter zijn ongelobd en hebben een wigvormige voet en een spitse top. Stek je deze takken dan is het resultaat geen klimplant maar een struikvormige klimop. Deze "struikklimop", cv arboescens geheten, is in tuincentra te koop en omdat hij ieder najaar uitbundig bloeit een feest voor insecten. Naast deze tuinvorm kan de klimop in tuinen natuurlijk ook gebruikt worden als bodembedekker, maar de neiging omhoog te willen is sterk en ligt besloten in de Zoetermeerse bodem. Voor wie voldoende lef en ruimte heeft, is een forse inheemse struik of boom in de tuin, begroeid met klimop zomer en winter een lust voor het oog. Daarnaast is van deze "voorzieningen" bekend dat vogels als winterkoning, boomkruiper, merel, spreeuw en duiven er graag broeden. De zwarte bessen van de klimop worden gegeten door lijsters, spreeuwen en duiven. Bovendien zitten allerlei insecten graag op de altijd groene bladeren te zonnen en weven kruisspinnen er hun web tussen de takken.

De symbolische waarde van de klimop

Klimop spreekt al sinds mensenheugenis tot de verbeelding. Veelal op begraafplaatsen aanwezig staat zij symbool voor het eeuwige leven. In de Griekse en Romeinse mythologie wordt de klimop in verband gebracht met ongestoorde harmonie. Bij de oude keltten symboliseert de spiraalvormige groeiwijze de wedergeboorte. In de middeleeuwse legende "Tristan en Isolde" komen we de klimop weer tegen als grafplant. Hij groeit op beide graven, die door de kerk gescheiden zijn, tegen de kerkmuur omhoog en verenigt zich boven op het kerkdak als symbool voor een tot boven de dood uitstijgende liefde. Tenslotte wordt de klimop ook beschouwd als symbool van vriendschap en trouw: "ik hecht mij of ik sterf".

GEZIEN IN ZOETERMEER:

11. Bijzondere vlinder- en libellenwaarnemingen van deze zomer

Eikepage (*quercusia quercus*) in het Buytenpark waargenomen op 6 juli (1 exemplaar) en op 12 juli (2 exemplaren) en gefotografeerd door Kees Scholtes en later ook door ook Peter van Wely gezien.

Fig. 18 *Eikepage* gefotografeerd door Kees Scholtes

Deze licht groengekleurde en daardoor onopvallende page is de eerste waarneming(?) in Zoetermeer, vandaar wat achtergrondinformatie:

De vlinder komt vooral voor in landschappen op de zandgronden waarvan vochtige heide, bossen, tuinen en parken deel uitmaken. Bomenrijen, bosranden, apart staande bomen en overgangen tussen verschillende vegetaties van verschillende hoogtes zijn daarbij gewild. Eikepages vliegen graag in en om de kruinen van eikenbomen en vrijstaande struiken. De eitjes worden apart tussen de eindknoppen van de eikentakken gelegd en het rupsje komt pas na de winter uit. Het leeft verstopt tussen de bladeren van de eikenknoppen die als voedselbron dienen. Voor de verpopping verlaat de rups zijn waardplant en zoekt een geschikte plaats in de vegetatie eronder. De vlinders, die van begin juli tot midden augustus vliegen, leven vooral van honingdauw en boomsappen. Zij worden maar zelden op bloemen gezien. Voor hun voortplanting is het belangrijk dat enkele opvallende, zowel lage als hoge eikenbomen aanwezig zijn. Daar verzamelen zich de mannetjes om op de vrouwtjes te wachten. Het verspreidingsgebied van de Eikepage strekt zich uit over de zandgronden, Zuid-Limburg en de duinen tussen Voorne en Schoorl. De laatste tijd

zijn de populaties kleiner geworden en het gevaar van isolatie kan voor het voortbestaan van deze soort een bedreiging worden. Al met al begint het er op te lijken dat ons Buytenpark steeds meer duinallure krijgt.

Kleine parelmoervlinder (*Issoria lathonia*) in het Buytenpark waargenomen op 20 juli door Kees Scholtes.

Fig. 19 *Kleine parelmoervlinder* gefotografeerd door Kees Scholtes

Deze fraaie verschijning staat bekend als standvlinder in de duinen. In de rest van het land wordt ze echter ook bijna jaarlijks als zwerver gezien. Haar voortplantingsbiotoop ligt echter in schrale, zandige terreinen in de duinen tussen Schiermonnikoog en Den Haag.

De vliegplaatsen hebben meestal een mozaiekachtig vegetatiepatroon van stukken met verschillende hoogten. De vlinders hebben veel nectar nodig en dat halen ze uit droge ruigkruidenvegetaties. De waardplant van de rups is het duinviooltje dat veel in droge graslanden voorkomt. In het binnenland nemen andere viooltjessoorten, zoals het akkerviooltje en het driekleurig viooltje de functie van waardplant over. De rupsen groeien snel, overwinteren en worden vroeg in het voorjaar actief. De verpopping gebeurt diep in de vegetatie tegen de grond aan. De vlinders vliegen in drie generaties per jaar van midden april tot begin oktober. De oorzaak van achteruitgang van de kleine parelmoervlinder is moeilijk in te schatten. Door het zwervend gedrag, vooral in warme zomers, kunnen nieuwe vliegplaatsen veroverd worden. Hier kunnen de vlinders zich echter vaak niet blijvend vestigen. Het opwarmende klimaat zou misschien in het voordeel kunnen gaan werken voor deze soort.

Koninginnepage (*papilio machaon*) bij Winfried van Meerendonk in de tuin in Driemanspolder op de buddleja (Fig. 20) op 21 juli.

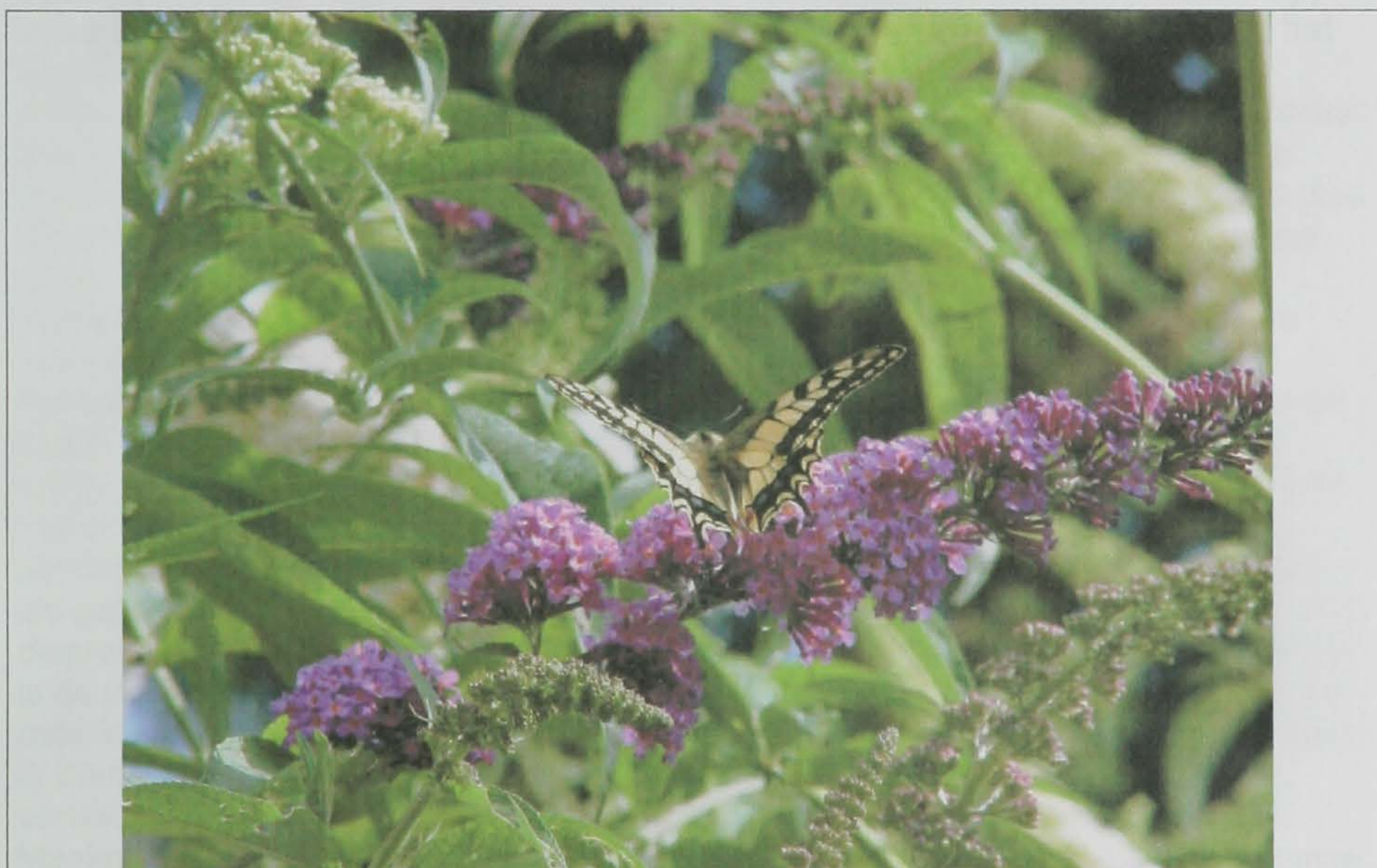

Fig. 20 *Koninginnepage* gefotografeerd door Winfried van Meerendonk

Deze bijna tropische verschijning veroorzaakt bij veel mensen vakantiegevoelens. In Nederland kent alleen Zuid-Limburg een vaste populatie, vandaar uit zwerven vlinders in noordelijke en westelijke richting over het land uit. Op hun tocht worden ze in allerlei bloemrijke vegetaties waargenomen, het meest nog op akkers. De koninginnepage fluctueert sterk in aantal over lange periodes en plant zich in Nederland veelal voort op gecultiveerde peen, hoewel de "wilde" peen de waardplant voor de rupsen is. In Zoetermeer zijn, voor zover wij weten, geen rupsen op de overvloedig voorkomende wilde peen aangetroffen.

Bont zandoogje (*pararge aegeria*) in het Balijbos op 26 juni en in het Westerpark op 21 juli (Kees Scholtes). Peter van Wely ontdekte in het Prielenbos twee mannetjes. Na de eerste vestiging van deze soort in 2001 in het Prielenbos (zie kwartaalbericht nr. 34.15) blijft het tobben. Een echte doorbraak, zoals we dat bij de halsbandparkiet hebben gezien is, ondanks het uitstekende vlinderjaar 2003, uitgebleven. Waar dat aan ligt, ik zou het niet weten, zeker niet aan de kwaliteit van onze bossen (in wording).

Oranje lucernevlinder (*colias croceus*) op 15 augustus aan de Meerpolderdijk uitgebreid geobserveerd bij de natuurvriendelijke oevers door Johan Vos. Na uren geduld kon de vlinder uiteindelijk op de foto vastgelegd worden. Ook dit jaar weer bezoekt deze beweeglijke trekvlinder Zoetermeer en zijn er via "Natuur in beeld" verschillende waarnemingen binnengekomen.

Kolibrie- of meekrapvlinder of onrust (*macroglossum stellatarum*) in de tuin van Petra Post aan de Vlamingstraat 51. Ook Moniek Snoek meldde deze opvallende, overdag vliegende nachtvlinder in haar tuin in Meerzicht en Peter van Wely op zijn balkon in Buytenwegh. Verder overal waarnemingen in Zoetermeer en elders in het land deze zomer. Een goede gelegenheid om ons eens te verdiepen in de achtergronden van deze bijzondere nachtvlinder. De kolibrievlinder is een trekvlinder, afkomstig uit het Middellands Zeegebied, die jaarlijks aan het begin van de zomer naar noordelijke streken afreist. De vlinders die Nederland bereiken brengen hier een tweede generatie voort. In een gemiddelde Hollandse zomer is deze soort schaars, alleen in warme zomers zoals die van 2003 kan zij talrijker voorkomen. Tijdens zachte winters overleeft een deel van de volwassen vlinders, maar op de langere termijn kan deze soort in ons gematigde klimaat toch niet goed overleven. Kolibrievlinders halen overdag nectar uit allerlei verschillende bloemen door voor de bloem te zweven en dan abrupt weg te flitsen naar de volgende bloem. Aan die laatste eigenschap dankt de vlinder de naam onrust. De naam meekrapvlinder heeft betrekking op de waardplant van de rups. De meekrap, oorspronkelijk uit het Middellands Zeegebied afkomstig, is in een ver verleden in West-Europa ingevoerd als geneeskruid tegen reumatiek en als verfstofplant. De wortelstokken bevatten een dieprode kleurstof die bekend stond om zijn kleurechtheid. Al sinds de twaalfde eeuw is de meekrap in het zuid-westen van ons land in cultuur geweest. Toen na 1868 de rode kleurstof synthetisch bereid kon worden was het snel over met de meekrapteelt in Zeeland. Behalve enige voormalige fabrieken herinnert hier en daar een verwilderde meekrapplant in Zeeland nog aan de winstgevende teelt van weleer. Meekrap behoort tot de walstrofamilie, een familie met ook een flink aantal inheemse familieleden. In Nederland is geel walstro momenteel de belangrijkste voedselplant voor de rupsen van de kolibrievlinder en deze walstrosoort komt algemeen voor in de duinen en niet in Zoetermeer.

Vuurjuffer (*pyrrhosoma nymphula*) in de tuin van Fred Reeder in Meerzicht in juni bij zijn tuinvijver waargenomen (foto).

Fig. 21 *Vuurjuffer* gefotografeerd door Fred Reeder

De libellenverspreidingsatlas zegt over deze soort dat het een juffer is van zand- en laagveengebieden die regelmatig bij tuinvijvers kan worden aangetroffen. Of deze juffer ook voorkomt in tuinvijvers in het westen van het land was (toen) niet bekend. Inmiddels weten we, onder meer uit Rotterdam, dat deze vraag met ja beantwoord moet worden. Een oproep aan alle tuinvijverbezitters in Zoetermeer om uit te kijken naar deze rode juffer (met zwarte poten) die vroeg in het jaar vliegt. De vroegste waarneming tot nu toe is van 7 april 1990.

Vuurlibel (*crocothemis erythraea*) werd door een libellenonderzoeker van "Natuurbalans" tijdens veldwerk in het Prielenbos op 16 juli waargenomen. De vuurlibel is een zuidelijke soort die in onze regionen zeer zeldzaam is. De verwachting is dat deze soort zich door het opwarmend klimaat in noordelijke richting uitbreidt. In 1993 en 1994 is in Zeeuws Vlaanderen een kleine populatie vuurlibellen gevonden.

Bruine glazenmaker (*aeshna grandis*) in het Prielenbos op 15 augustus waargenomen. Het betreft hier een grote glazenmaker met prachtig roodbruin gekleurde vleugels die als vrij algemeen bekend staat maar in Zoetermeer slechts een enkele maal wordt waargenomen. Peter van Wely nam ook één exemplaar in het Prielenbos waar in 2001. (kwartaalbericht nr. 35.9)

Plantenwaarnemingen

Moerasmuur (*stellaria uliginosa*) langs het vlonderpad in het Prielembos. Deze zeer onopvallende soort staat hier waarschijnlijk al veel langer maar is ons tot nu toe niet opgevallen. Een andere groeiplaats is de natuurtuin te vinden, rondom de veenplas.

Lange ereprijs (*veronica longifolia*) in het Buytenpark (zie verslag van Fred) op 3 juli. Deze zeldzame ereprijssoort komt van nature hier en daar voor langs de (grote) rivieren in het zuiden en oosten van het land. Zoals zoveel "aaibare" wilde plantensoorten is deze soort ook als tuinplant leverbaar en verwildert vanuit deze positie gemakkelijk. Aannemelijk is dat we hier met het laatste verschijnsel te maken hebben.

Smalle stekelvaren (*dryopteris cathusiana*) in het Prielenbos. Het Prielenbos ontwikkelt zich de laatste jaren steeds meer als groeiplaats voor diverse varensoorten. Naast mannetjesvaren, eikvaren (welke?) en brede stekelvaren kon een nieuwe groeiplaats van de smalle stekelvaren worden vastgesteld. Deze soort onderscheidt zich als volgt van de brede:

Smalle stekelvaren: schubben der bladsteel geheel doorschijnend. Bladen in een bundel rechtopstaand.

Brede stekelvaren: schubben der bladsteel met een donkerbruine middenstreep en doorschijnende randen. Bladen in een bundel overhangend.

Grote boterbloem (*ranunculus lingua*) in zuidelijk Rokkeveen, in de plasberm van de singel die de geluidswal begeleidt waargenomen op 23 augustus. De groeiplaats ziet er zeer natuurlijk uit hoewel je het bij dit type soorten nooit zeker weet.

Bleekgele droogbloem (*gnaphalium luteo-album*) aan de voet van de watertoren in Rokkeveen op 23 augustus. Wederom een vindplaats van deze voorheen bijzondere soort die de laatste jaren steeds algemener wordt in Zoetermeer.

Glanzend kruiskruid (*senecio squalidus*) op de begraafplaats aan de Hoflaan op 11 september, zie het verslag van Fred.

Deze voor Zoetermeer nieuwe soort heeft de volgende kenmerken:

Omwindselblaadjes met een zwarte top

Kale bladen, de zijslippen langer dan het ongedeelde deel

Buisbloemen halverwege verwijd.

De soort staat in de Heukels flora vermeld als adventief, mogelijk op enkele plaatsen ingeburgerd, maar toch heb ik er ons kwartaalbericht maar eens op nageslagen en wat bleek? Joke Anema die op donderdag 16 januari 1997 de flora van Rotterdam belichtte, presenteerde deze soort indertijd als Rotterdamse spoorplant die (nog) niet in de flora te vinden zou zijn. Nou bleek dat achteraf niet waar te zijn maar dat het hier om iets bijzonders gaat is duidelijk. (zie kwartaalbericht nr. 16.7) Ik heb er "Vreemde planten uit Rotterdam" dus maar eens op nageslagen.

Glanzend kruiskruid is afkomstig uit Zuid-Italië en groeit massaal op hellingen van de Etna op Sicilië. In de 18e eeuw werden zaden meegenomen naar de botanische tuin in Oxford. In 1794 werd de soort al verwilderd op de muren van die stad gezien en met de aanleg van de spoorwegen verspreidde de soort zich over heel Engeland.

Tijdens de tweede wereldoorlog overwoekerde de plant o.a. de puinhopen van gebombardeerd Londen. In Rotterdam werd de soort voor het eerst gevonden bij de St. Jobshaven in 1962. Twintig jaar later werd Glanzend kruiskruid langs de

Waalhavenweg in een grote populatie gevonden pal naast een terrein waar in Engeland gefabriceerde auto's werden gelost! Sinds die tijd wordt de soort in Rotterdam af en toe wel eens ergens gevonden maar tot een grote doorbraak, zoals we die kennen van bezemkruiskruid, is het tot nu toe niet gekomen. Overigens is deze soort wel ingeburgerd bij rond Charleroi en Antwerpen in België. Eddy Weeda meldt in de Oecologische flora over deze soort nog dat het tot nog toe (= 1991) bij incidentele vondsten op fabrieks-, haven- en stortterreinen is gebleven. Deze betroffen in hoofdzaak het westen van het land. Als je dit zo leest denk ik dat het Buytenpark de beste papieren heeft voor deze interessante soort.

12. Slakken en schelpen in Zoetermeer: Schildersmossel

Lodewijk van Duuren

Inleiding

De schildersmossel is een forse, stevige zoetwaterschelp die vaak te vinden is op slootkanten als maaltijddrest van vogels of in de slootbagger bij het schonen van de sloot.

Namen

De volledige wetenschappelijke naam is *unio pictorum* (Linnaeus, 1758). In het woordenboek Latijn staat bij *unio*: eenheid, *in het bijzonder* (één grote) parel. Het Nederlandse woord *unie* is ook afgeleid van *unio*. De naam slaat op het voorkomen van wratachtige parels bij soorten van de familie *unionidae*. Een verwante soort, de parelmossel (*margaritifera margaritifera*, wat pareldragend betekent), voorkomend in snelstromende in bergbeken in Europa, was zelfs eeuwenlang de hofleverancier van parels voor de Europese vorstenhuizen.

Het tweede deel van de naam "*pictorum*" betekent van de schilders. De schelpen werden vroeger als verfbakjes gebruikt. Zowel de Nederlandse, Engelse, Duitse en Franse naam verwijzen naar dit voormalige gebruik: Schildersmossel, Verfmossel, Painter's mussel, Malermuschel en Mulette des peintres.

Beschrijving

De langwerpige ovale schelp van de schildersmossel is vrij fors met een maximale lengte van elf centimeter (Fig. 22).

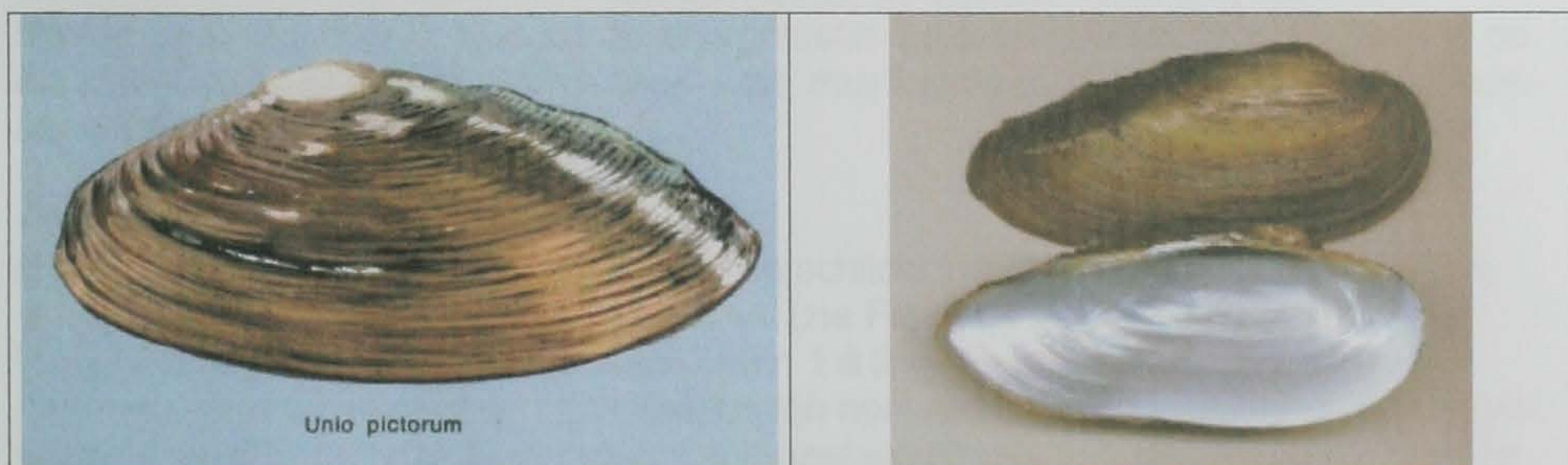

Fig. 22 *Schildersmossel*

De vrij dikke stevige schelp is meer dan twee maal zo lang als hoog en is geelgroen tot geelbruin gekleurd met donker gekleurde groeilijnen. De boven- en onderrand van

de schelp zijn in het midden gedeelte vrijwel parallel. Het inwendige van de schelp is parelmoerachtig. Aan de binnenzijde van de schelp bevinden zich enkele duidelijke krachtige slottanden. De twee sluitspierindrucksels liggen enigszins verdiept in beide schelphelften.

Voorkomen en ecologie

Het is een soort uit Noordwest-Europa die algemeen is in Nederland, maar vrijwel ontbreekt in Zeeland en op de Waddeneilanden (Fig. 23).

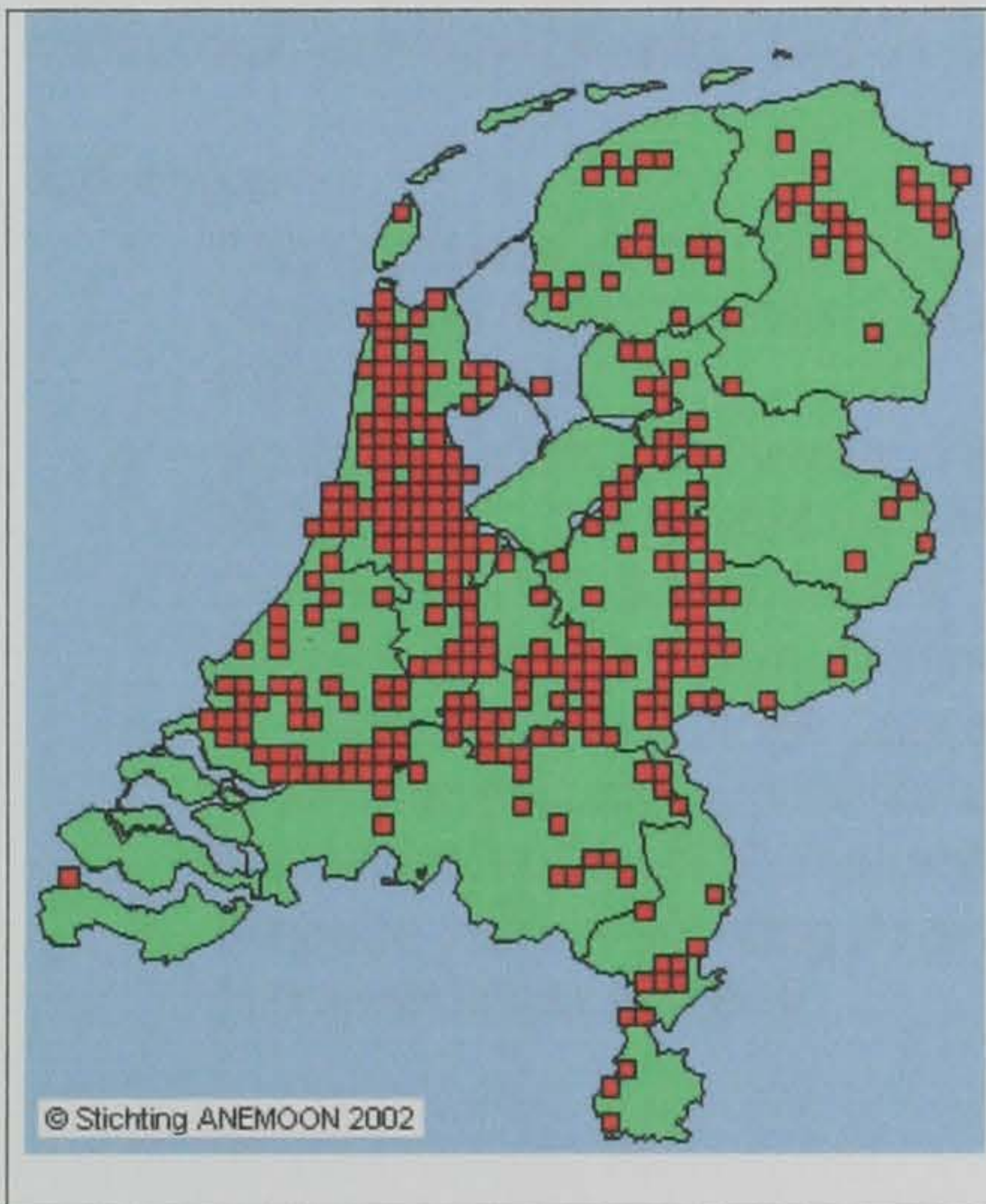

Fig. 23 *Spreiding schildersmossel*

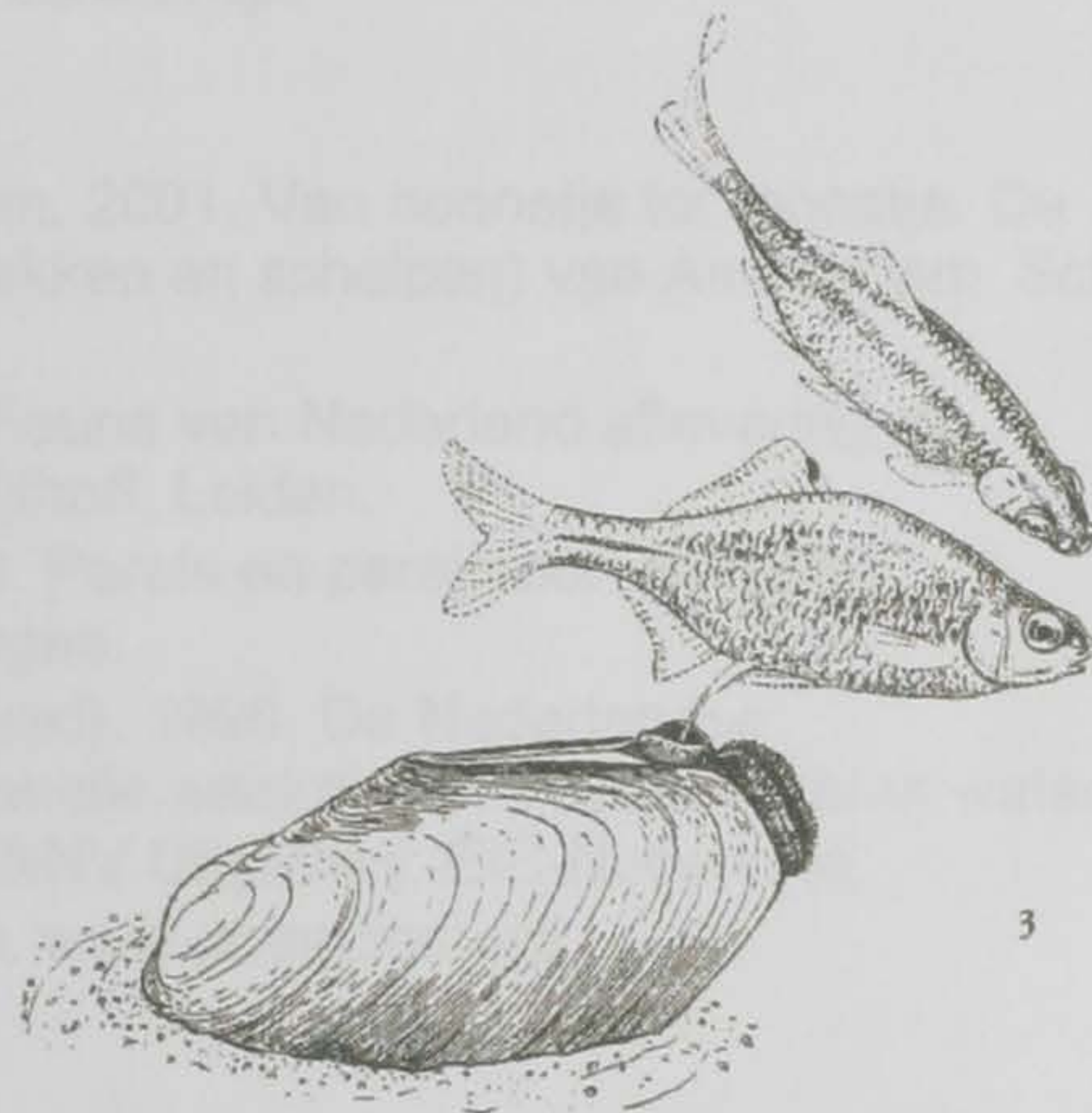

Fig. 24 *Bittervoorn*

Hij komt voor in allerlei wateren, zoals sloten en grote rivieren, in stilstaand en zwak stromend water. In Zoetermeer heb ik de soort tot nu toe alleen gevonden in de Ringsloot en Middentocht van de Zoetermeersche Meerpolder.

De volwassen schelp leeft ingegraven in de bodem, waarbij de achterzijde schuin omhoog steekt. In dat deel bevinden zich de in- en uitstroomopening. De dieren filteren uit het water plankton en dood organisch materiaal als voedsel. Ze zorgen op die manier dat water helder blijft. Bruine rat, muskusrat en vogels gebruiken de soort als voedselbron.

Pleegmoeder

Er bestaat een bijzondere relatie tussen de schildersmossel en de bittervoorn. Deze vis legt haar eieren in een schildersmossel (zie Fig. 24). Het vrouwtje plaatst haar legbuis in de uitstroomopening en zet hierin 1 à 2 eitjes af. Daarop strijkt het mannetje over de mossel en stoot daarbij zijn homvocht uit. Dit wordt door de mossel via de instroomopening opgenomen. Dit ritueel wordt meermalen herhaald. De eitjes van de bittervoorn ontwikkelen zich tussen de kieuwfilamenten van de mossel en komen na 2 à 3 weken uit. De mossel fungeert alleen als pleegmoeder of -vader. De jonge visjes parasiteren namelijk niet op de mossel, zij beschikken over eigen voedselvoorraad in de vorm van een dooierzak. Als de dooierzak volledig is opgeteerd verlaten zij via de uitstroomopening de mossel.

Parasieten

De schildersmossel is een vertegenwoordiger van de familie najaden (unionidae). De soorten van deze familie zijn de enige zoetwatermossels die een parasitair larvestadium kennen.

De larven (glochidieën genoemd) verblijven eerst enige maanden in het moederdier, waarna ze via de uitstroomopening het dier verlaten. Ze hechten zich vervolgens aan vissen en leven dan als parasiet van vissenbloed. Na enige tijd laten ze los, waarna op de bodem van allerlei wateren hun zelfstandig leven begint.

Uiteraard vergroot het verblijf bij de gastheer of –vrouw de verspreidingsmogelijkheden van de soort aanzienlijk.

Literatuur

- Bruyne, Rykel de en Tello Neckheim, 2001. Van nonnetje tot tonnetje. De recente en fossiele weekdieren (slakken en schelpen) van Amsterdam. Schuyt & Co, Haarlem.
- Benthem Jutting, Tera van, 1943. Fauna van Nederland aflevering XII Mollusca (I). C. Lamellibranchia. Sijthoff, Leiden.
- Coomans, H.E. & René Brus, 1989. Parels en parelmoer. Stichting Zeebiologisch Museum, Scheveningen.
- E. Gittenberger en A.W. Janssen (red), 1998. De Nederlandse zoetwatermollusken, recente en fossiele weekdieren uit zoet en brak water. Nederlandse Fauna 2. Naturalis, KNNV Uitgeverij, EIS-Nederland.
- Website van de stichting Anemoon. www.anemoon.org (verspreidingskaartjes).

13. Een geëmancipeerde dame (De groeten uit Drenthe)

Ben Prins, Vijverlaan 11, 7975 BW Uffete, tel. 0521-3503009

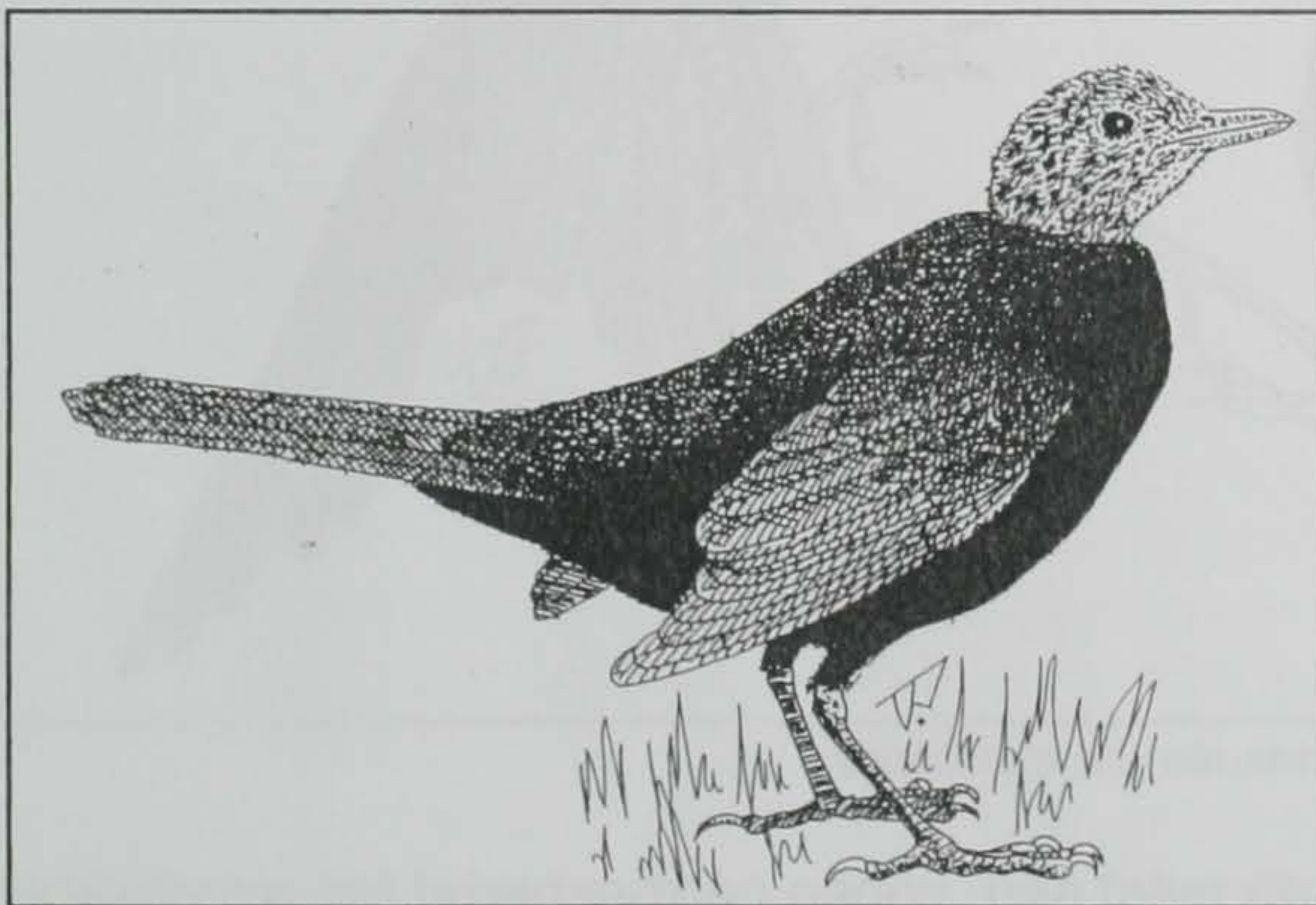
Bij de gewervelde dieren spelen de mannen de baas. Meestal dan. Want op de vele duizenden soorten, die er beschreven zijn, bestaan er maar enkele, waar de vrouw het is die het voor het zeggen heeft. Zo wordt bij de hyaena's de dienst volledig door de vrouwen uitgemaakt. De mannen zijn alleen goed voor een keertje sex. Daarna moeten ze weg wezen.

Als een grote uitzondering bij de vogels gedraagt mevrouw Franjepoot zich als een echte macho. Zij is dan ook veel fraaier gekleurd en veel groter dan het mannetje. Hij bebroedt de eieren en hij verzorgt de jongen. Maar bij de meeste vogelsoorten rondom ons huis nemen de vrouwen een ondergeschikte positie in. Zo is het bij de mezen, de vinken, de roodborst, de winterkoning, de heggemus, en zo is het ook bij de merel. Tenminste, bij de meeste merels.

Merels in de tuin

Merels kunnen we bijna in iedere tuin tegenkomen. Dat ze ook bij ons in de tuin rondscharrelen, is daarom niets bijzonders. Het hele jaar door zien we een wisselend aantal mannen en vrouwen voedsel zoekend op de grasmat, in de bloemenborders of onder de struiken. Verschillende keren hebben ze in het afgelopen jaar met succes ergens in onze tuin gebroed.

In de late zomer zagen we dan ook verschillende jonge merels, die hun jeugdkleed verruilden voor een meer volwassen verenpak. Bij de meiden werd het vlekkerig bruine kinderjasje vervangen door een vrijwel effen bruine mantel, iets lichter van kleur dan bij de volwassen vrouwen. Vooral de vleugelpennen blijven opvallend lichter dan bij de oudere dames. Dit deel van de veren wordt pas veel later geruid. Daardoor zijn in de winter en het vroege voorjaar de eerstejaars vrouwen gemakkelijk van de tweede jaars en oudere dames te onderscheiden.

Jong merelmannetje, dat zijn jeugdkleed vervangt door het "puberkleed". De kop ruit als laatste, en lijkt door de lichte kleur en de ogenschijnlijk te kleine afmeting niet bij het lichaam te horen. De vleugelpennen worden pas geruid bij de overgang naar het volwassen kleed, en zijn nu nog bruin en niet zwart van kleur.

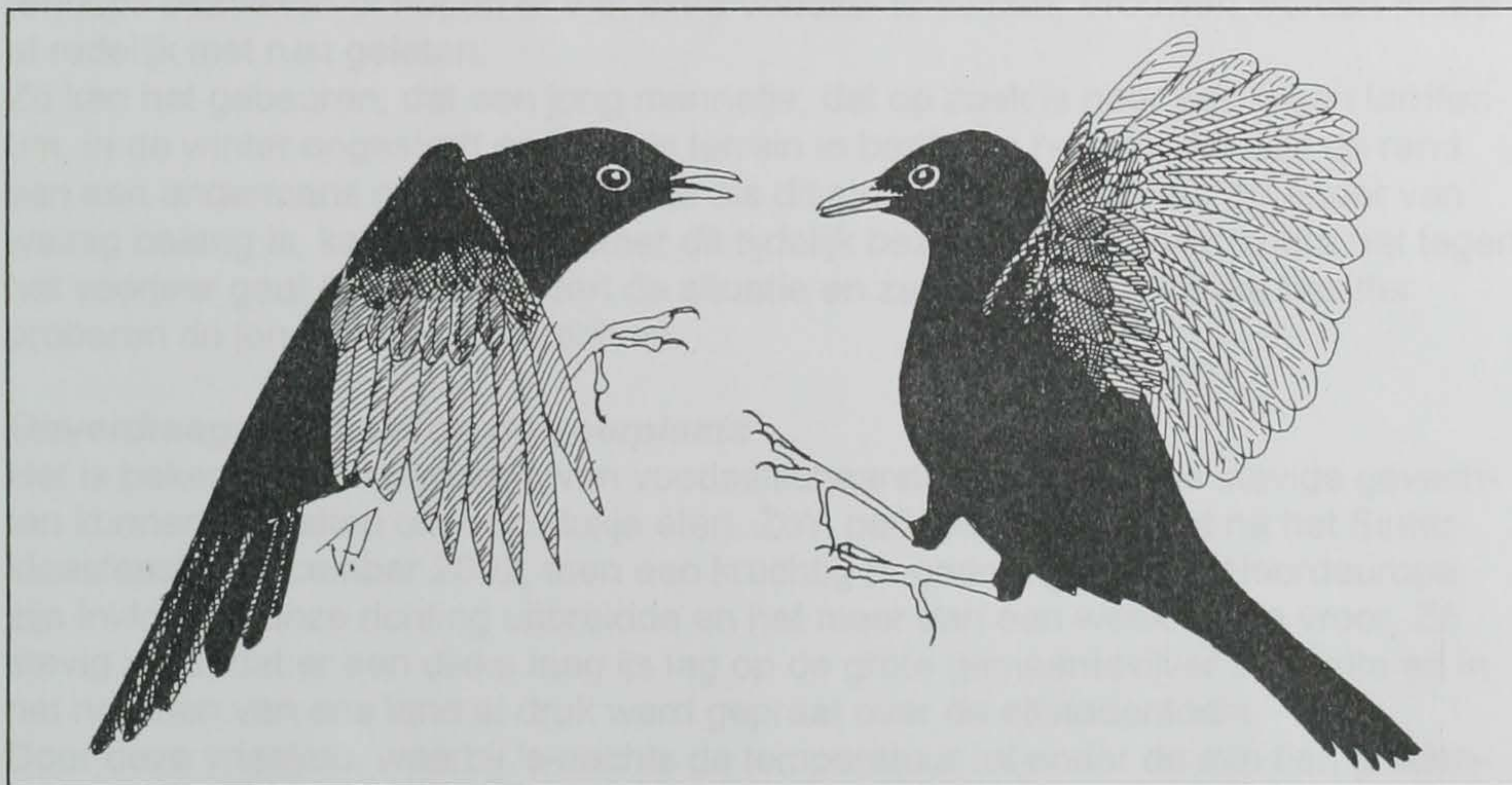
Bij de jonge mannen gaat het jeugdkleed over in een somber en matig zwart, waarover een bruine gloed ligt. Het is nog niet dat intens zwarte pak, dat zo kenmerkend is voor de volwassen heren. Net als bij de jonge dames, en om dezelfde reden, zijn bij de jonge mannen de vleugelpennen duidelijk bruinachtig. Ook de bruine snavel van de jongelingen geeft aan, dat ze in feite nog tot de pubers moeten worden gerekend. Pas later verkleurt de snavel naar het opvallende oranje-geel. Grappig is, dat de kopveren van de jonge merels als laatste

worden geruid. Aan het einde van de zomer zien we zodoende merels met een zwartbruin verenkleed, waarboven een wat kalige lichtbruin gekleurde kop uitsteekt. Dit effect wordt nog versterkt door een bijna kale zone rond de hals, waardoor de kop te klein lijkt voor het lichaam en door de veel lichtere kleur er niet bij lijkt te horen.

Maar in de herfst en winter is de rui geheel achter de rug en begint het voor de jonge mannen tijd te worden om een eigen stukje territorium te bemachtigen. Want ook hun eigen vader duldt ze dan niet langer in zijn nabijheid. Ze worden door hem met felle aanvallen zonder pardon van hun geboortegrond verdreven. Van nu af aan zullen zij geheel voor zich zelf moeten zorgen en ze zijn daarom gedwongen ergens in de omgeving een eigen plekje te veroveren. Slagen deze jonge mannen daar niet op tijd in, dan zullen ze na een periode, waarin ze van de ene naar de andere plek worden gejaagd, onherroepelijk te gronde gaan.

Gevechten op Leven en Dood

Het is bij de merels niet moeilijk om te ontdekken, wie er in een bepaald stukje tuin of plantsoen de baas is. Met een houding van "kom maar op, als je durft" loopt de eigenaar van een territorium met iets opgeheven staart, wat afhangende vleugels en een trots schuin omhoog gerichte snavel rond in zijn gebied. Iedere man, die de grenzen van dit stukje terrein overschrijdt, wordt met dreigementen, en desnoods met geweld verdreven. Vaak vallen deze grenzen samen met natuurlijke elementen in de omgeving: een schutting of haag, een paar bomen rond een open gedeelte, een weg of sloot.

Vechtende merelmannen

Hoe dichter het broedseizoen nadert, hoe feller de gevechten worden. Soms gaat het daarbij heet aan toe. Met uitgespreide vleugels en met de poten de ander stevig vasthoudend rollen de twee rivalen over de grond, elkaar daarbij pijnlijk bewerkend met de snavel. Niet zelden wordt één van de twee zó ernstig toegetakeld, dat - als hij geen kans ziet op tijd te ontsnappen - deze aan de toegebrachte verwondingen

overlijdt.

Bij dit soort dramatische ontmoetingen kan het gaan om een gevecht tussen een oudere territoriumbezitter en een veel jongere en krachtiger indringer, die een aantrekkelijk territorium probeert te veroveren. Voor beide vogels geldt: erop of eronder. Als de oude vogel zijn eigen territorium door zo'n gevecht kwijt zou raken, betekent dit zonder meer het einde van zijn bestaan. Verliest de jonge vogel, dan is zijn kans op een gunstig eigen gebied verkeken en worden zijn voortplantingsmogelijkheden heel wat kleiner. Dus wordt zo'n krachtmeting een gevecht op leven of dood.

Wisselend Territoriaal Gedrag

Minder dramatisch zijn de schermutselingen in de rest van het jaar. Een laagtepunt vormt de periode, waarin de opgroeiende jongen moeten worden gevoed. Dan is alle aandacht gericht op het vinden en aanslepen van voedsel, en blijft er weinig tijd over voor tijdrovende patrouilles binnen het territorium. Agressief gedrag is dan minimaal. Zo wisselt tijdens het broedseizoen in de lente en vroege zomer de verdedigingslust en agressie van de territoriumbezitter net zo vele keren als er broedsels zijn. Pas in het najaar begint beetje bij beetje het territoriaal gedrag sterker te worden, om weer naar een hoogtepunt te groeien in het vroege voorjaar.

Gewoonlijk worden in de wintertijd alleen die mannen door de eigenaar van een territorium verjaagd, die uit een aangrenzend terrein afkomstig zijn. Dit zijn de directe concurrenten, die op gebiedsuitbreiding uit kunnen zijn. Veel minder fel wordt er dan gereageerd op vreemde mannen, die van verder weg komen en het gebied terloops bezoeken of hopen er wat extra voedsel te vinden. Vrouwen worden meestal redelijk met rust gelaten.

Zo kan het gebeuren, dat een jong mannetje, dat op zoek is naar een eigen territorium, in de winter ongestraft een stukje terrein in bezit kan nemen, dat aan de rand van een andermans gebied ligt. Vooral als dit stukje territorium voor de ander van weinig belang is, kan de nieuwkomer dit tijdelijk bezet houden. Maar zodra het tegen het voorjaar gaat lopen, verandert de situatie en zal de oorspronkelijke bezitter proberen de jonge vogel te verdrijven.

Onverdraagzaamheid op de voerplaats

Het is bekend, dat in perioden van voedselschaarste tussen vogels stevige gevechten kunnen uitbreken om een stukje eten. Zo'n periode ontstond net na het Sinterklaasfeest in december 2002, toen een krachtig hogedruk gebied in Noordeuropa zijn invloed in onze richting uitbreidde en het meer dan een week stevig vroom. Zó stevig zelfs, dat er een dikke laag ijs lag op de grote gemeentevijver in Uffelte en in het noorden van ons land al druk werd gepraat over de elfstedentocht.

Door deze vrieskou, waarbij 's-nachts de temperatuur tot onder de min tien graden zakte, was de bodem hard bevroren en waren bodembeesten voor de merels onbereikbaar geworden. Aangezien ze al vroeg in het najaar alle eetbare bessen van de struiken hadden opgegeten, bleef nu als voornaamste voedselbron voor de merels het eten over, dat de mensen voor de vogels in de tuin strooiden.

Ook in onze tuin hadden we onder andere een vogelhuisje neergezet, waarin, waaraan en waaronder zich allerlei lekkernijen voor diverse vogelsoorten bevonden. Zo ook een schotel met gemalen insecten: een viesse, stinkende, kleverige, bruine

massa, speciaal bedoeld voor insecteneters, die liever niet een graantje maar iets hartigers meepikten. De verschillende soorten mezen en vinkachtigen raakten deze brij niet aan, maar de roodborst snoepte er graag van.

Bovendien bleek, na wat aarzeling, ook de merel er een fanatieke liefhebber van te zijn. Zó fanatiek, dat al na enkele dagen een merelman het grondgebied direct om het voederhuisje heen in bezit nam en er geen enkele vogel meer in toeliet. Iedere koolmees en iedere vink, die in de omgeving van het huisje landde om wat rondgestrooide zaden op te pikken, werd prompt verdreven. Zelfs als er een vogel zich maar in de buurt van het voederhuisje waagde en de merelman ergens anders in de tuin verbleef, kwam deze onmiddellijk aanvliegen om de indringer te verjagen. Alleen de twee turkse tortels, die soms bij het huisje rondscharrelden, trokken zich niets van dit agressieve gedoe aan en knipperden niet eens met de ogen, als de merelman met opgezette stuitveren en laag gehouden kop dreigend op ze afstormde.

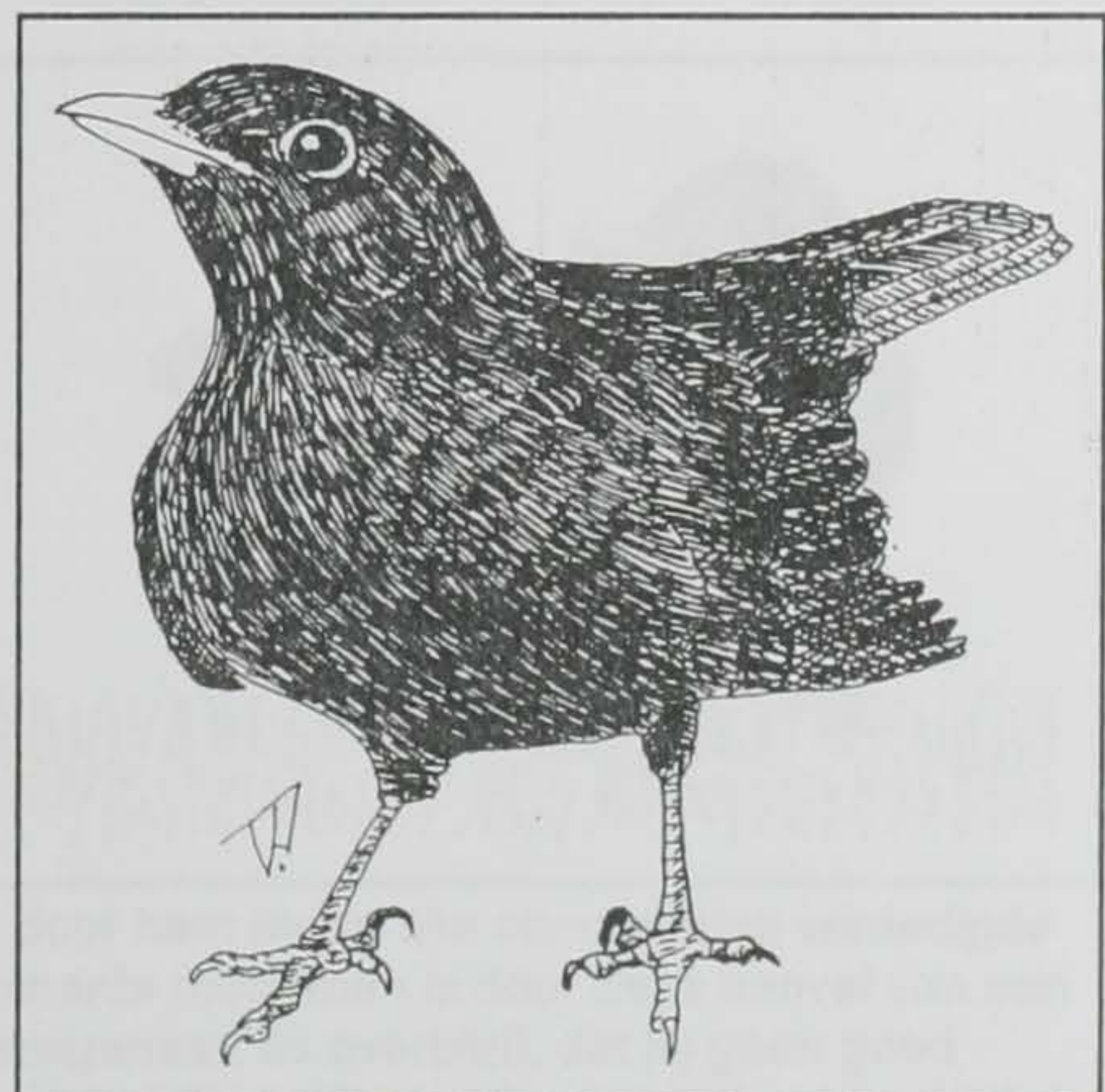
Een Tiran van een merelman

Zo bleef de toestand een week lang. In een straal van een meter rond het voederhuisje werd geen vogel toegelaten. Die moesten hun heil maar elders in de tuin zoeken. En dat deden ze dan ook. Met lede ogen moest de merel toestaan, dat de mezen het huisje boven op de paal in en uit vlogen. Hij had al een paar keer geprobeerd ook daar orde op zaken te stellen, maar die pogingen waren op een mislukking uitgelopen: hij zag geen kans om onder het dak van het huisje te landen en houvast te krijgen.

Na enkele mislukte pogingen had hij de onmogelijkheid daarvan ingezien. Met uitgerekt lichaam, afgezakte vleugels en de kop dreigend naar boven gericht reageerde hij in het begin nog op de mezen, die boven zijn hoofd het huisje indoken. Maar na korte tijd verdwenen ook deze dreigementen en richtte hij zijn aandacht op de vogels op de grond.

Alhoewel mezen en vinken met een kort sprintje, waarbij de kop laag werd gehouden, uit de directe omgeving van het huisje werden verjaagd, vervolgde hij deze soorten niet. Dit gebeurde wel met alle merels, zowel mannen als vrouwen, die zich binnen zijn voedselterritorium waagden. Ook het roodborstje dulde hij niet in de buurt van de insectenbrij en werd over korte afstand achterna gezeten.

Al een week lang was hij nu de onbetwiste eigenaar van dit kleine stukje grondgebied, waarop het voederhuisje stond. Alleen de twee turkse tortels moest hij toestaan tot op enkele centimeters van het voederhuisje graankorrels op te pikken. Maar toen viel plotseling de dooi in en rees de temperatuur in korte tijd overdag tot ver boven nul. En om een voor mij onverklaarbare reden veranderde toen de situatie volledig.

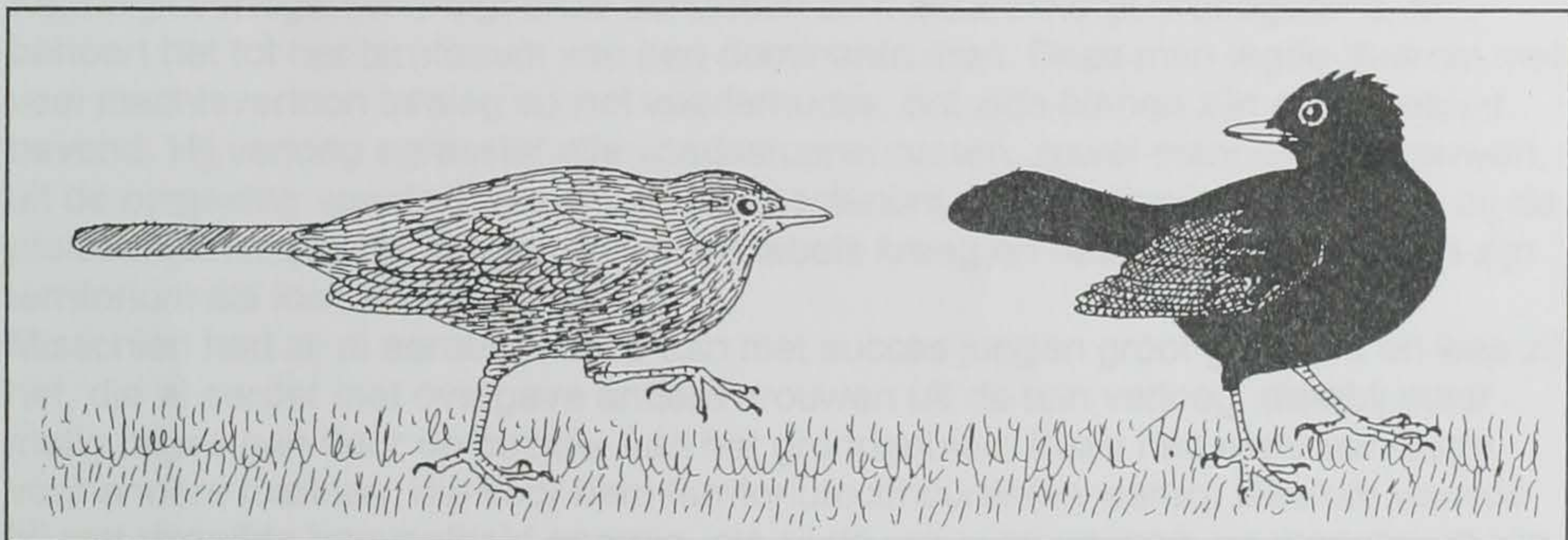

Een merelman, die met opgeheven snavel, wat afhangende vleugels en iets opgeheven staart laat zien, dat hij geen indringers duldt in zijn territorium: de houding van een dominante man.

Baas boven Baas

Er lieten zich tot dusver verschillende merels in onze tuin zien, die - als ze de kans kregen - probeerden mee te snoepen van de schotel met gemalen insecten onder het voederhuisje. Meestal bestond zo'n bezoek uit aan komen vliegen, snel wat naar binnen schrokken, en direct weer weg wezen, omdat de dominante man meteen op hun aanwezigheid reageerde en er aan kwam stuiven. Maar er scharrelde ook een vrouw merel in de tuin, die elke andere merelvrouw, jong of oud, die zich in de tuin vertoonde, net zo lang achterna zat tot deze uit het zicht was verdwenen. Vreemd genoeg deed ze dat ook bij enkele mannen, waarbij ze op een weinig doortastende wijze werd bijgestaan door de territoriumbezitter van onze tuin, dezelfde die zich ook het voederhuisje had toegeëigend.

Tot dusver waren alle merelvrouwen, die zich in de buurt van het voederhuisje waagden, onmiddellijk met veel machtsvertoon door de dominante man weggejaagd. Maar nu, een dag na de temperatuursomslag, verscheen er een vrouw bij het huisje, die de dominante merelman flink in verlegenheid bracht. Zijn superieure en dreigende houding maakte geen enkele indruk op deze dame. In tegendeel. Zij was het, die met enkele felle uithalen van haar scherpe snavel de dominante man volledig in verwarring bracht. In het begin liet hij zich niet zomaar door deze kenau opzij zetten en dreigde terug, maar het kwam daarbij niet tot een echte aanval. Binnen enkele uren trok hij zich wat paniekerig terug van "zijn" voederhuisje en durfde niet meer in haar buurt te komen, en zeker niet in de buurt van de felbegeerde schotel met insectenbrij, zo lang zij nog in de omgeving aanwezig was.

Merelvrouw, die de eigenaar van een territorium bij een door hem tegen alle concurrenten verdedigde voederplaats met laaggehouden kop wegjaagt. De dominante merelman is door deze aanval van een vrouw, die bijna steeds de mindere is van een territoriumeigenaar, zo overbluft, dat hij geen goed antwoord weet. Hij wijkt uit, zet zijn kopveren even overeind als teken van onderworpenheid, en laat de voederplaats over aan deze, zich dominant gedragende vrouw, zo lang zij in de buurt is. Zodra zij echter uit het zicht is verdwenen, neemt hij het gezag weer over.

Net als daarvoor de merelman had gedaan, verjoeg ook de vrouw alle merels uit de buurt van het voederhuisje. En ook zij beschouwde de roodborst als een voedselconcurrent, die niet werd getolereerd. Maar in tegenstelling tot wat tot dusver was gebeurd, werden de vinken en mezen met rust gelaten, zelfs als ze dicht langs de schotel met brij schuifelden.

Ook de dominante man veranderde zijn gedrag. Als de vrouw zich even niet liet zien en hij voor korte tijd zich weer de bezitter van de felbegeerde schotel kon noemen,

verjoeg ook hij alleen andere merels en de roodborst, en konden de vinken en mezen ongestoord hun gang gaan. Kwam de vrouw er echter weer aan, dan liep de man van de voerplaats weg, haar zijwaarts in het oog houdend, met de kopveren overeind als teken van onderdanigheid.

In deze merelmannenmaatschappij, waarin volgens de boeken de merelvrouw steeds een ondergeschikte rol speelt, heeft een dominante en onverdraagbare man in een vrouw zijn meerdere gevonden. Zou de menselijke emancipatiebeweging ook binnen de "stads"merels op gang zijn gekomen, en kunnen wij over enige tijd deze wisseling van het rollenpatroon ook in de wereld van de merels verwachten? Voor de emancipatiebewegingen een interessante ontwikkeling!

Tot slot wat speculatieve opmerkingen

Bij de merels is het niet, zoals het vroeger altijd bij de mensen is geweest: "en de man, die kiest een vrouw". Pas bij de moderne mens komt het in de laatste jaren steeds meer het omgekeerde voor: niet de man die kiest een vrouw, maar de vrouw die kiest een man. Zo is het altijd al bij de merels geweest. Het is hier de merelvrouw, die een man uitzoekt met een territorium, waarin zij goede nestelplaatsen verwacht. Zoals bij ons een vrouw een man zou uitzoeken om zijn geld. Hoe dominant de vrouw, hoe beter zo'n veelbelovend territorium door haar tegen andere vrouwen kan worden verdedigd. Zulke goede territoria vormen meestal het bezit van sterke en agressieve mannen, die in staat zijn dit grondgebied in hun bezit te houden en andere mannen met succes er uit te verjagen.

Kennelijk vertegenwoordigt onze achtertuin zo'n aantrekkelijk broedgebied, en behoort het tot het territorium van een dominante man. Deze man legde daarom met veel machtsvertoon beslag op het voederhuisje, dat zich binnen zijn grondgebied bevond. Hij verjoeg agressief alle voedselconcurrenten, zowel mannen als vrouwen, uit de omgeving van de schotel met de insectenbrij, tot een dominant vrouwtje bij de plotselinge temperatuurstijging nestelkriebels kreeg en haar oog liet vallen op zijn territorium als ideaal broedgebied.

Misschien had zij al eerder in onze tuin met succes jongen groot gebracht en was zij het, die al eerder met overgave andere vrouwen uit de tuin verjoeg, daarbij maar matig bijgestaan door de bezitter van het grondgebied. Deze had meer aandacht voor andere mannen, die voor hem territoriumconcurrenten waren. Daarom weerde hij met dezelfde hoeveelheid energie, als zij de vrouwen verjoeg, de mannen uit zijn territorium.

Voor hem was het nog te vroeg om interesse voor vrouwen te kunnen opbrengen. Zijn gedrag was daarop nog niet afgestemd. Met het plotselinge territoriale gedrag van een vrouw nota bene op zijn terrein wist hij niet goed raad. Was zij een man geweest, dan was de ontmoeting uitgelopen op een regelrecht gevecht om de macht. Maar een vrouw? Daar vecht je toch niet tegen! En dus gaf hij haar de ruimte, daarbij duidelijk gekweld door innerlijke conflicten.

Ik denk, dat het tussen die twee wel weer in orde komt. Als de hormonen van beide merels weer met elkaar in de pas lopen, kan het - lijkt mij - nog tot een prima huwelijk komen. En dan zullen wij in 2003 opnieuw verblijd worden met de geboorte van een stel flinke mereltjes. Tenzij ze door de loslopende katten van de overburen, die de hele omgeving tot hun jachtgebied hebben verklaard en waartegen je kennelijk als natuurliefhebber niets wettigs mag ondernemen, worden opgevreten.....

BUITEN DE VERENIGING

14. SNP- insectenexcursie in Rokkeveen op zondag 22 juni

Tilly Kester

Zoals bekend ligt het natuuraccent wat de wijkexcursies betreft dit jaar op Rokkeveen. Dit keer ging het om insecten, maar vanwege het waterplan keken we ook naar "waterbeestjes". Het weer was prachtig en de excursie werd begeleid door Peter van Wely. Vier volwassenen en vier kinderen waren komen opdagen en gestart werd bij de singel die langs De Balijhoeve en de poldertuinen loopt. We troffen daar een bloemrijke slootkant met volop bloeiende planten waaronder veel rietorchissen. Wat de insecten betreft was het gelijk raak. We zagen o.a. het klein koolwitje, (een vrouwtje, goed te herkennen aan de gele onderkant), de distelvlinder, de oeverlibel, verschillende zweefvliegen en de akkerhommel. Op het water liepen enkele schaatsenrijders. Iets verderop vingen we in het gras een jonge grote groene sabelsprinkhaan en vlak daarna ook een groter exemplaar. Verder zebrarupsen op jacobskruiskruid, het gamma-uiltje, parende lantaarntjes, een langpootmug en diverse aardhommels. Op dat stukje hebben we met een schepnetje in het water gekeken, maar helaas geen bootsmannetjes of duikerwantsen gevonden. Bij het eerste bruggetje gingen we naar de poldertuinen. Dat stukje was prachtig begroeid met o.a. ratelaar en bevertje, op kruipend stalkruid zat een steenhommel. Langs het water, maar nu aan de kant van de poldertuinen hebben we ook diverse keren in het water geschept, maar geen waterbeestjes gezien. Wel vlogen er 2 grote keizerlibellen en een kleine roodoogjuffer. We zijn aan de andere kant van de poldertuinen teruggelopen richting Balijhoeve. Op de bloemrijke heuvels vlogen zeker 10 bruine zandoogjes. Omdat we weinig waterinsecten gezien hebben zijn we nog naar het Balijbos gelopen. Eerst hebben we in de sloot achter het pannenkoekenrestaurant gekeken maar ook daar geen waterinsecten. Wel stonden langs de waterkant enorm grote orchideeën te bloeien. Toen hebben we langs het brede kanaal, dwars door het bos, richting Pijnacker gelopen. Het was daar erg druk met honden die in en uit het water renden. Op weg naar een rustige plek zagen we nog een distelvlinder, een veldsprinkhaan, jonge bruine kikkertjes en padden. Een van de kinderen haalde een enorme bloedzuiger uit het water, maar verder vonden we geen andere waterdieren. Al met al een geslaagde excursie maar dat we zo weinig waterinsecten gezien hebben heeft me wel een beetje verbaasd. Ligt dat toch aan de kwaliteit van het water?

15. De Natuur-in-beeld vlinderexcursies van 2003

Tilly Kester

Omdat we ook dit jaar in het kader van het project "Natuur in beeld" naar dagvlinders kijken hebben we diverse vlinderexcursies georganiseerd.

De eerste op zondag 13 april in het Westerpark onder leiding van Peter van Wely. We waren met 8 volwassenen en 2 kinderen.

Het was een mooie zonnige dag met een temperatuur van ca 16 graden Celsius. De verwachting was dat we vooral vlinders zouden zien die overwinteren als vlinder. Voorbeelden: citroentje, dagpauwoog, kleine vos en gehakkelde aurelia. Die hebben we dus ook gezien. Wat Peter betreft was het een topdag voor de citroentjes, we zagen er twaalf. Gedurende de hele route zagen we ze vliegen. Peter vertelde dat ze een eigen territorium hebben en dat ze dat ook bewaken. Je zag ze langs de bosranden heen en neer vliegen, de hoek om verdwijnen en vervolgens weer te voorschijn komen. Andere soorten waren: klein geaderd witje, klein koolwitje, gehakkelde aurelia en dagpauwoog. Peter vertelde later dat hij op weg naar huis nog een atalanta gezien had.

Fig. 25 *Vlinderexcursie in het Westerpark op 29 juni*

De tweede vlinderexcursie was op zondag 29 juni in het Westerpark, weer onder leiding van Peter van Wely. Ook dit keer was het weer mooi. We gingen op pad met een zeer enthousiaste groep van 12 volwassenen en 3 kinderen. Deze keer was de aandacht vooral gericht op de bruine zandoogjes. Ze waren massaal aanwezig. Gedurende de hele route vlogen ze laag boven het bloeiend grasland. Geschat aantal: ca 300 exemplaren. Ook opvallend was dat in het park op vele plekken de bramen in bloei stonden. Daar kwamen vele gehakkelde aurelia's (30) en atalanta's (15) op af. Verder vlogen er veel witjes, een enkele kleine vos, een distelvlinder en een kleine vuurvlinder. Bij toeval werd een landkaartje, ondersteboven hangend aan een brandnetel gesignaleerd. Volgens Peter was ze bezig met het afzetten van eitjes. Ook waren er weer de bekende zebrarupsen op het jacobskruiskruid en vlogen twee grote keizerlibellen rond.

De derde excursie vond in Rokkeveen plaats op zondag 20 juli en stond onder leiding van Anja van Beek van de Vlinderwerkgroep. We waren met 18 volwassenen en 6 kinderen, incl. 2 journalisten.

Fig. 26 *Vlinderexcursie in Rokkeveen op 20 juli*

Wederom prachtig weer met een temperatuur van ca 25 graden Celsius. We zijn gestart bij de watertoren. Dit keer was de aandacht gericht op de nakomelingen van de eerste generaties vlinders. In het Burgemeester Hoekstrapark was al veel gemaaid. Bij een nog niet gemaaid stuk zagen we icarusblauwtje, bruin blauwtje, zwartsprietdikkopje (alle drie typische graslandvlinders) en gamma-uiltjes, een overdag vliegende nachtvlinder. In het park vlogen ook nog distelvlinders, atalanta's en witjes rond. Aan de Juweellaan gekomen liepen we langs de voortuinen en hebben gekeken hoe "natuurvriendelijk" de tuinen ingericht waren. Bij een van de tuinen stond een mooie vlinderstruik in bloei waarop ca 10 vlinders foerageerden waaronder distelvlinder, atalanta, en dagpauwoog. De bewoners van het huis nodigden ons uit om hun natuurvriendelijk ingerichte achtertuin te bekijken waar we nog een klein koolwitje zagen vliegen. Via de achtertuin vervolgden we onze weg naar het Straspad. Bij een school stonden grote vlinderstruiken volop in bloei waarop een heleboel atalanta's, distelvlinders, dagpauwogen en kleine vossen zaten. Iets verderop in "de vlindertuin" stonden in ronde cirkels 1 meter hoge vlinderstruiken te bloeien. Ook daarop zaten veel (vnl) distelvlinders en een aantal dagpauwogen.

De vierde excursie vond plaats op zondag 31 augustus in het Buytenpark.

Ook deze vlinderexcursie stond onder leiding van Anja van Beek. Ondanks het niet zo beste weer waren er toch 24 mensen, waaronder 7 kinderen komen opdagen. Tijdens de wandeling hebben we een landkaartje, atalanta's,

icarusblauwtjes (mannetje en vrouwtje), kleine vuurvlinder en veel kleine koolwitjes en klein geaderde witjes gezien. Overigens beklagden enkele excursiegangers zich erover dat de boekjes met vlinderwandelingen nergens te koop waren. Al met al kunnen we terugkijken op een geslaagde excursie.

Het vlinderjaar 2003 overziend kunnen we terugzien op een zeer succesvol jaar met veel belangstelling van bewoners voor vlinders en van vlinders voor Zoetermeer. Via de gemeentelijke website kunnen nog tot en met 30 november vlinders doorgegeven worden op het bekende adres: www.zoetermeer.nl, natuur, groen en water, natuur in beeld, of schriftelijk gemeente Zoetermeer, Antwoordnummer 10009, 2700 VB Zoetermeer of telefonisch op nummer 079- 3469818.

16. Aanbieden map Buytenparkrapporten op 23 oktober a.s.

Eindelijk is het dan zover. Het resultaat van 5 jaar natuurmonitoren in het Buytenpark zal op donderdag 23 oktober aan de gemeente worden aangeboden.

Fig. 27 De map met rapporten

Wethouder Ton Roerig zal de map namens de gemeente in ontvangst nemen. Het veldwerk is uitgevoerd door vrijwilligers van de VWZ (vogelwerkgroep), de vlinderwerkgroep met leden van IVN en natuurgroep, de vleermuiswerkgroep en de plantenwerkgroep.

De feestelijke overhandiging vindt plaats bij Ayers Rock in het Buytenpark en vangt aan om 16.30 uur.

Marcel van der Tol zal namens de vier werkgroepen het woord voeren. Tevens kan de geactualiseerde tentoonstelling over het onderzoek bekeken worden en is er uitgebreid gelegenheid om met elkaar van gedachten te wisselen onder het genot van een hapje en een drankje. Deze aanbieding bevelen we van harte aan bij iedereen die, op welke wijze dan ook, een bijdrage heeft geleverd aan het Buytenparkonderzoek gedurende de afgelopen zeven jaar!

17. Themadag Flora- en Faunawet op zaterdag 15 november

De Natuurbeschermingscommissie en Veldbiologische Commissie van de KNNV organiseren, mede voor het IVN deze themadag in het gebouw Trans I op De Uithof in Utrecht. Aanvang 10.30 uur – slot 16.00 uur. Het doel van deze dag is het bespreken van de mogelijkheden voor de KNNV en andere groepen, om door middel van onderzoek en bezwaar een wezenlijke bijdrage te leveren aan de beschermende werking van de Flora- en faunawet. Om dit doel te bereiken worden in de ochtend

een viertal voordrachten gehouden. 's Middags wordt in vier werkgroepen verder op het thema ingegaan.

De workshops gaan over betreffen de volgende onderwerpen:

1. inventarisaties/vastleggen rapportages
2. vastleggen gegevens in databestanden
3. invloed natuurgroepen op gemeentelijk natuurbeleid
4. verkoop van gegevens, relatie VOFF, samenwerking met PGO's

Aanmelden kan per E-mail: KNNVFFWDAG@HOTMAIL.COM of per post bij: Fons Bongers, KNNV-NBC, Abcouderstraatweg 77, 1105 AA Amsterdam ZO, tel: 0294 - 284030

18. Noordnieuws, september 2003

Marianne Ketting

Laive leeders en leesderessen.

Half september. Zojuist heb ik Peter van de ladder afgescholden. Voor zijn eigen bestwil, echt waar. Die ladder had hij tegen de schoorsteen gezet om de de daklijst te verven en toen hij daar stond te kwasten (eng, hoog,) kwamen er tot onze verbazing hoornaars uit. Jemig! Alweer een hoornaarnest in de schoorsteen! Eerst waren het maar een paar. Zeker de thuisblijvers die kwamen kijken wie hun huis deed schudden. Daar kwam al gauw het binnenkomend vliegverkeer bij, de werksters die thuiskwamen van het boodschappen doen en die hun nest niet in durfden omdat er een vreemde vent tegenaan stond. En zo kwamen steeds meer reuzenwespen steeds krappere kringetjes om Peter heen draaien. Hij zag ze niet, ik wel. Maar dat ze almaar nijdiger gromden, dat hoorde hij zelfs boven mijn paniekgeschreeuw uit. Enfin, hij is omzichtig van de ladder afgedaald en de gromwolk daalde met hem mee. Beneden angekommen besloten ze kennelijk dat hij geen kwaad meer kon omdat de schoorsteen niet meer schudde. De grommende wolk loste op, de hoornaars gingen hunnerwegen en toen Peter dan maar de lage dakrand ging verven toonden ze geen belangstelling meer. Ze zijn gelukkig niet haatdragend en ze vrijwaren ons merkbaar van muggen, vieze vliegen en klierende (gewone) wespen. Evengoed zitten we weer mooi met een verstopte schoorsteen. En met een nok die te karig in de verf zit.

Onverwacht nieuws deze zomer van Birgit en Sander! Op een middag in juli, begin van hun vakantie, belde Sander op 'met een hele gekke vraag aan Peter.' Of die het goed vond dat hij met Birgit ging trouwen. Wat een schat hè. Zo lekker ouderwets. 'Weet waar je aan begint!' riep Peter en 'Zou je dat niet eerst aan haar zelf vragen?' Maar dat had hij al gedaan en zij wou wel. Dus hebben ze de rest van hun vakantie besteed aan het op touw zetten van de bruiloft. Voor dit toegewijde paardenvolk wordt het een feest met paardenspul. Koetsen, een bereden escorte, hun eigen merrie Jikke voorop met strikken in d'r haar. Trouwlocatie wordt Hofstede Meerzigt, 21 februari 2004. Met grote voortvarendheid heeft Birgit haar bruidsjacon uitgezocht en paps en mams hebben naar behoren traantjes weggepinkt en brokken weggeslikt bij het aanschouwen van hun kind dat straalde in haar droomjurk.

In de vorige nieuwsbrief heb ik verteld van de grauwe vliegenvangsters die nestelden op de telefoon in het tuinpriël. Inmiddels hebben ze daar, rinkelend en wel, drie jonkies grootgebracht. Aan het formaat insecten dat ze naar het nest sleepten kon je zien hoe snel het grut grootgroeide. De eerste dagen mugjes en luisjes; na een week werden er al hele dagpauwogen door de strotjes geduwd. De ouders hoefden nooit

ver weg om eten te halen. Meestal gebruikten ze de waslijn naast het priel als uitvalsbasis. Dan dwarrelden ze even achter een vlieg of vlinder of tor aan en als ze 'm hadden hoorde je: 'knap'. Ik weet niet of dat het gekraak van het slachtoffer was of het dichtklappen van de vogelsnavel. Op hete dagen hoorden we wel erg veel geknapper. Maar dat bleek dan weer de brem te zijn, waarvan de zaadpeulen in de hitte knetterend openspringen. Het jongste vogeltje hebben we zien uitvliegen. Dankzij Xander, een oplettend en onderzoekend jongetje dat met zijn ouders en zusje op bezoek was. 'Kijk daar zit het kleine vogeltje onder het nest!' En zo zagen we hoe het beestje, amper tien dagen oud, voor het eerst zijn vleugels uitsloeg en volleerd en vakkundig wegvloog zonder er ooit voor geoefend te hebben.

Agrarisch nieuws: in de belendende schapenwei zijn de bokken van de schapen gescheiden. De jonge rammen begonnen namelijk hun zusjes lastig te vallen. Nu staan moeders en dochters in een wei verderop en de zonen bij ons naast. De lummels hebben nog dagenlang om hun moeders staan bleren. Hun vader is terug uit zijn eenzame verbanning en loopt nu tussen zijn puberzonen om ze in het gareel te houden. We hadden hem sinds het voorjaar niet meer gezien, kenden hem haast niet terug. Toen was hij nog net zo'n melkmuiltje als zijn kroost nu, maar hij is in die paar maanden uitgegroeid tot een echte oude bok met brede schouders en een kromme ramsneus.

De aardappeloogst dit jaar is een ramp. Onze eigen vroege Frieslanders waren heerlijk, maar de zetmeelaardappelen, die de hele hete zomer nog doormoesten, wilden niet groeien en het loof stierf vroegtijdig af. Dat betekent dat buurman Albert het hele seizoen voor nop gezwoegd heeft, ze brengen niet eens de kostprijs op.

Ook onze eigen tuin begon er in de loop van augustus als woestijn uit te zien. Er viel niet tegenaan te gieteren. Maar de grote gele reuzen, de toortsen en de teunisbloemen en de helianten, die hadden het geweldig naar hun zin en overal schoten uitgezaaide vlinderstruikjes op.

De hitte bracht vlinders uit zuidelijke oorden naar het noorden. Half augustus meenden we hele kleine vogeltjes bij de vlinderstruiken te zien, die als kolibries uit de bloemen dronken. Alleen hadden deze vogeltjes antennes; het bleken vlinders te zijn. Kolibrievlinders, dus.

Na de eerste regenbui in september (dat was de eerste regen sinds vier maanden!) kleurden alle kaalgeschroeide plekken binnen een dag weer groen. Allemaal schapenzuring. Zo zoetjesaan begin ik een beetje hekel te krijgen aan die schapenzuring, net zo woekerend en onbeheersbaar als het zevenblad destijds in Zoetermeer. Grappig om dan in het Buytenparkrapport te lezen hoe Zoetermeer hunkert naar zulke zuring, als levensvoorwaarde voor de kleine vuurvlinder. En inderdaad: het wemelde in onze tuin van die vuurvlindertjes.

Deze zomer kwamen de Zoetermeerse (ex)schooltuinjuffen langs, gezellig! Schoorvoetend mijn moestuin laten zien en ik moet zeggen: ze hebben beleefd hun lachen ingehouden. Onze moestuin is niet kommilfoo. De sla bloeit snoezig, uit de broccoli kruipen prachtige rupsen en de prei lijkt net bieslook. Daar moet kippenmest op, zegt de buurman. Zie je wel, ik heb echt kippen nodig! Maar de pronkbonen pronken en de courgettes groeien de pan uit, de peentjes krijgen armpjes en beentjes en we hebben zo'n lol van die moestuin. Volgend jaar wordtie nog groter, dus.

Natuurnieuws uit eigen tuin: voor het eerst groene-kikkervissen in de vijver. Ik schepte ze per ongeluk op met de gieter en schrok ervan. Zo groot, wel acht cm lang.

Begin augustus zaten ze als kikkertjes-met een-staart op de waterlelies. Nu in september kom ik ze overal in de tuin tegen, ver van het water en hun ouders af. Die ouders, de grote groene kikkers, kunnen ze maar beter ontlopen want die vreten gewetenloos hun eigen kroost op.

Het begrip 'boomklever' heeft aan de TerApelerstraat zijn eigen betekenis. We wonen aan een kronkelende weg die de 'tange' volgt, een uit de ijstijd stammende hoge zandrug. Daar heeft eeuwenlang een zandpad over gelopen; begin vorige eeuw werd dat bestraat, ondanks protest van de boeren die toen voortaan hun paarden moesten laten beslaan. Er staan ook al eeuwenlang eiken naast. Nu is de weg geasfalteerd en mag men er 80 rijden; wie jong is, meer wil en haast heeft rijdt (veel) harder. En zo gebeurt het regelmatig dat een auto uit de bocht en in de berm schiet en na een ruk aan het stuur tegen een eik aan de overkant klapt: boomklevertje dus. Eind augustus gebeurde dat voor onze deur; het motorblok vloog uit de auto en de berm begon te branden. De bestuurder bleef wonderwel ongedeerd. Peter heeft de berm geblust, de burens ter ener zijde hebben de jongeman uit de auto opgevangen en de andere buurman heeft met de trekker het autowrak aan de kant gesleept. Commentaar van wederzijdse burens tegen ons: "voor jullie er woonden gebeurde hier nóóóóit iets!" Maar de volgende avond knalde er weer één tegen een boom, een paar honderd meter verderop.

Voor het eerst een zomerse ijsvogel gezien! Zaterdag 6 september, bij de meanders van de Ruiten Aa. We wandelden er met logee Maaïke A. en zij ontdekte 'm, vliegend langs de hoge oever, laag over het water. We hebben hem de week daarop gemeld bij de Westerwoldse boswachter, die voor het noorden de vogeltelling coördineert. Die vond het leuk voor ons maar was niet onder de indruk. Ijsvogels zijn dagelijkse kost bij de Ruiten Aa, zegt hij, en hij vermeldde een passant zwarte ooievaars gesignaleerd in een watertje bij Ter Borg, een visarend boven Laude en kraanvogels in het grensgebied. Maar diep, diep, geroerd was hij door onze melding van een draaihals, in onze druivenkas, zondag 7 september. Bijna verontwaardigd dat we hem niet onmiddellijk hadden gebeld en erbij gehaald.

Peter liep hem (de draaihals) tegen het lijf toen hij zondagmiddag druiven ging plukken. Hij riep Maaïke en mij erbij: kom eens kijken wat een raar beest! Het was een lange, dunne, beetje reptielachtige vogel. Prachtig getekend in een ingewikkeld "grafisch" lijnenpatroon, bruin en grijs, en met een bruine lengtestreep midden over kruin, rug en staart. Hij had een opvallend lange tong. Een jonge specht, dacht ik even, één die nog niet op kleur is? Maar spechten zijn toch al meteen bont gekleurd? Omdat hij zo paniekerig tegen het glas fladderde hebben we 'm zo snel mogelijk uit de kas geloodst en pas daarna zijn signalement opgezocht in het vogelboek. Een draaihals dus. Volgens het boek best bijzonder. Hadden we 'm nou maar op de foto gezet.

Ook bijzonder: een buslading Tirolers die hun touringcar bij ons voor in de berm parkeerden. Ik stond net in de voorkamer het raam te poetsen en zag ze in kennelijk hoge nood uit de bus springen. De Hosen werden losgeknoopt en er ontvouwde zich een sprankelend spektakel. Een compleet Tiroler mannenkoor dat tegen de beukenhaag stond te piesen! Nou, dat kon die best gebruiken in augustus. Het bleek het gezelschap te zijn dat die avond tesamen met onze zingende buurvrouw een concert kwam geven in het openluchttheater van Sellingen; ik had toen al van een voorstelling genoten. Nee, helaas ook weer geen foto.

Dan wil ik op de valreep nog vermelden dat wij vandaag, zondag 28 september, drie krielkipjes hebben opgehaald die nu door het gloednieuwe kippenhok scharrelen. Ons landleven wordt steeds volmaakter!

Groutn oet Ter Wisch.

19. Natuur en milieuagenda Zoetermeer

Coördinatie door Natuur- en milieu-Educatie Zoetermeer.

Deze agenda komt 4x per jaar uit.

Internet: www.zoetermeer.nl

Opgave van excursies eerste kwartaal vóór 15 december bij NME-Team, telefoon 3469662,

E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl

De agenda is voor het Kwartaalblad aangevuld met de excursies van Bomen Overleven

Tijd		Activiteit	Verzamelen	Kosten	Organisatie
Dagelijks		Wisselde expositie over dieren en dierenwelzijn	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Ma/wo en vrijdag	10.30 - 14.30	kaasmaken	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
Wo/zat/zon- en feestdagen	12.00 - 16.00	Pony- of ezelrijden	Stadsboerderij De Balijhoeve	€ 0,50 per rit	De Balijhoeve 3620832
wo	1-okt 20.00	Info-avond over onderzoeken en tellingen van SOVON	Het Prisma Prismalaan 34		Vogelwerkgroep/ IVN 3163631
za	4-okt 08.00	Trektelling ihkv World Birdwatch	Snowworld	gratis	Vogelwerkgroep/ IVN 3163631
zo	5-okt 13.00 - 17.00	Dierendag Zie de streekbladen	Stadsboerderij Het Buitenbeest		Het Buitenbeest 3520624
zo	5-okt 13.00	Herfstwandeling Rust en Vreugd	Parkeerplaats hoek Menkenlaan-van Ommerenlaan	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven Jos Orleans
za	11-okt 10.30	plantenruilbeurs	Gemeentekwekerij Industrieweg	gratis	Groei en Bloei 3517624
za	11-okt 14.00 - 15.30	Herfst in Park Rozenrust, Leidschendam	Parkeerterrein Park Rozenrust Veursestraatweg 102A	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven en IVN Ria Hoogstraat en Charlie van Marrelo
zo	12-okt 13.00 - 16.00	Egelopvang 'Open Huis'	Voorweg/Meerzichtl. Zie bordjes	gratis	Egelopvang 3427790
zo	12-okt 13.00 - 15.30	Ecokids 'kleuren'	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 1,00 of	IVN/Buitenbeest 3520624

Tijd			Activiteit	Verzamelen	Kosten	Organisatie	
zo	12-okt	13.00		Excursie Amsterdamse Waterleidingduinen, Zantvoort	Restaurant 'De Duinrand' Zandvoortselaan 130A	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven en IVN Roel Opbroek 0172-518929
zo	12-okt	14.00		Herfstexcursietentoonstelling 'Vruchten en Zaden'	Westpunt in het Westerpark		IVN 351 23 78
di	14-okt	20.00		Informatie-avond'Hoe ga ik om met bollen en knollen'	't Centrum, Frans Halsstraat 1	gratis	Groei en Bloei 3517624
za	18-okt	10.30	12.00	Natuurspeurtocht Madestein en Ockenburgvoor kinderen van 6-12 jaar	Madesteinseweg voor het Wellandscollege		Bomen Overleven en IVN Dianne Spruijt 06-41211840
za	18-okt	13.30	16.00	Herfstwandeling door Leidschendam	Parkeerterrein Park Rozenrust Veursestraatweg 102A	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven en IVN Ria Hoogstraat
za	25-okt	08.30		Zwerven door de Balijs	Voor restaurant'de Tierelier'	Gratis	Vogelwerkgroep/ IVN 3163631
zo	26-okt	13.00	14.00	Rondleiding in de natuurtuin	't Westpunt in het Westerpark	Gratis	Natuurtingroep 3416896/3211593
zo	26-okt	13.30		Paddestoelenexcursie	Locatie, zie de streekbladen	Gratis	Peter van Wely 3469534
za	1-nov			Natuurwerkdag, Landelijke activiteit waaraan ook het IVN deelneemt	Zie streekbladen		IVN 351 23 78
za	1-nov	11.00	13.00	De Horsten	Papeweg Wassenaar	€ 1	Bomen Overleven en IVN Rob Meyer 070-3681400 Tineke Blok 070-366622 na 19.00 uur
zo	9-nov	13.00	15.30	Ecokids 'vogels'	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 1,00 of	IVN/Buitenbeest 3520624
wo	12-nov	20.00	22.00	Workshop'Schikking in gietijzeren vaas'	Wijkpost Meerzicht Uiterwaard 29	€ 18 leden	Groei en Bloei 3517624
zo	16-nov	14.00		Gezinstocht 'Prielengebied'Een gezellige tocht met activiteiten.	Verzamelen bij restaurant Aa-Zicht	gratis	IVN 351 23 78
za	22-nov	08.00		Verkenning van de omgeving	Wijkcentrum Meerzicht	gratis	Vogelwerkgroep/ IVN 3425152
za	22-nov	10.00	12.00	Groene ochtend 'Beplanten mand met wintergroene planten'	Gemeentekwekerij Industrieweg	Prijs vd planten € 0,50 tot € 2,-	Groei en Bloei 3517624

Tijd				Activiteit	Verzamelen	Kosten	Organisatie
zo	30-nov			Sinterklaas voert de dieren Zie de streekbladen	Stadsboerderij De Balijhoeve		De Balijhoeve 3620832
wo	3-dec	14.00	15.30	Sinterklaaswandeling door Park Rusthout	Ingang Park Noordsingel bij bokkenwei	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven en IVN Ria Hoogstraat en Charlie van Marrelo
wo	10-dec	20.00		Thema-avond over water en vogels	Het Prisma Prismalaan 34	Gratis	Vogelwerkgroep/ IVN 3163631
zo	14-dec			Groenblijvende Bomen	Stadsboerderij 'Het Buitenbeest'		IVN 351 23 78
zo	14-dec	13.00	15.30	Ecokids 'paarden'	Stadsboerderij Het Buitenbeest	€ 1,00 of	IVN/Buitenbeest 3520624
vr	19-dec			Evenement 'Schikken kerststukjes'	't Centrum, Frans Halsstraat 1	Zie streekbladen	Groei en Bloei 3517624
za	20-dec	10.00	12.00	Groene ochtend 'Boeldag'	Gemeentekwekerij Industrieweg	Toegang gratis	Groei en Bloei 3517624
ma	22-dec	13.30	15.00	Winterwandeling in Noord-Aa gebied	Restaurant Aa-Zicht	Vrijwillige bijdrage	Bomen Overleven Rob Wiewel
do	25-dec			Levende kerststal	Stadsboerderij De Balijhoeve		
Iedere dag in kerstvakantie				Kinderactiviteiten o.a maken nestkastje, insectenholletje	Stadsboerderij Het Buitenbeest	Afhankelijk van activiteit	Het Buitenbeest 3520624

Coördinatie: Natuur- en Milieu-Educatie Zoetermeer.

Internet: www.zoetermeer.nl

Deze agenda komt 4x per jaar uit. Opgave van excursies voor het eerste kwartaal 2004 vóór

E-mail: M.J.Kester@zoetermeer.nl

15 december 2003 bij NME-team, telefoon 346 96 62

20. Namen

REDACTIE KWARTAALBERICHT

Taeke M. de Jong (3516599)
Johan Vos (023-5280231)
Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer
Email T.M.dejong@bk.tudelft.nl

Kopij kan daar worden ingeleverd op floppy (platte tekst of Word).
Inleverdatum januarinumner: eind december 2003. Geschreven of getypte tekst een maand vóór deze datum inleveren.

Auteurs

Evelien van den Berg-den Hertog	079-3213445
Hans Bieze	079-3421351
Rob Bolle	079-3317697
Lodewijk van Duuren	079-3214149
Annet de Jong	079-3422924
Taeke de Jong	079-3516599
Tilly Kester	079-3412605
Marjan Ketting	0599-324586
Marco Lurks	079-3510523
Jan Parmentier	079-3162672
Ben Prins	0512-350300
Fred Reeder	079-3213612
Ellen Teunen	079-3219711
Ies Voogd	079-3213152
Johan Vos	023-5280231
Peter van Wely	079-3520414

21. Ik wil ook lid worden

van de Natuurgroep Zoetermeer

- O > als algemeen lid á € 15,- per jaar
- O > als huisgenoot-lid á € 10,- per jaar
- O > als donateur á € 5,- per jaar

Donateurs krijgen éénmaal een kwartaalbericht.

.....
naam

.....
adres

.....
postcode

.....
telefoon

.....
Email

.....
handtekening

Kopij of opgave verzenden naar: Marsmanhove 2 2726 CM Zoetermeer

Index

- aardappel, 36
aardhommel, 31
aeshna grandis, 20
akkerhommel, 31
akkerviooltje, 17
arnica montana, 5
atalanta, 32; 33
azuurwaterjuffer, 4
Balijbos, 18; 31
Balijhoeve, 31
barnsteenslakjes, 5
beemdkroon, 4
Begraafplaats, 12
Benthuizerplas, 4
Benthuizervaart, 7
Bentwoud, 7
Berula erecta, 13
bevertje, 31
bieslook, 36
bittervoorn, 23
bleekgele droogbloem, 12; 21
bleekgele hennepnetel, 6
bloedzuiger, 31
bok, 36
bolletjesraket, 12
bont zandoogje, 18
bonte wikke, 5
boomkruiper, 15
bosrietzangers, 7
bosuil, 3
brandnetel, 7; 8; 32
brede lathyrus, 7
brede stekelvaren, 4; 21
breedscheenjuffer, 6
breeksteeltje, 11
brem, 36
broccoli, 36
bruin blauwtje, 33
bruin zandoogje, 31; 32
bruine glazenmaker, 20
bruine rat, 23
bruine vuurvlinder, 4
bruine zandoog, 7
buddleja, 18
Burgemeester
Hoekstrapark, 33
Buytenpark, 4; 6; 12; 16; 17; 21; 33
Buytenwegh, 19
citroentje, 32
colias croceus, 18
courgette, 36
crocothemis erythraea, 20
dagpauwogen, 33
dagpauwoog, 32; 33; 35
dalkruid, 4
distelvlinder, 31; 32; 33
distelvlinders, 33
doorgroeid fonteinkruid, 6
doornappel, 11
dophei, 4
dotters, 11
draaihals, 37
driekleurig viooltje, 17
Driemanspolder, 18
dryopteris cathusiana, 21
duif, 15
duinviooltje, 17
Dwingelerveld, 4
echt walstro, 4
eik, 16
eiken, 5
eikepage, 16
eikvaren, 5; 21
Elleboogse wetering, 7
Elleboogsloot, 12
elzenhaantje, 9
essen-iepenbossen, 14
gamma-uiltje, 7; 31
gamma-uiltjes, 33
ganzenvoet, 10
geel walstro, 19
gehakkelde aurelia, 32
gekroesde melkdistel, 9
gele ganzebloem, 11
gele kamille, 11
gele plomp, 8
gele waterkers, 10
gevlekte scheerling, 11
gewone hennepnetel, 7
gewoon biggekruid, 4
glanzend kruiskruid, 10; 12; 21
glochidieën, 24
gnaphalium luteoalbum, 21
grauwe vliegenvangers, 35
grijskruid, 4; 11
groene kikker, 36
groentjes, 4
grote boterbloem, 21
grote brandnetel, 5
grote egelskop, 7; 9
grote kattenstaart, 7; 10
grote keizerlibel, 6
grote lisdodde, 7
grote muur, 5
grote watereppe, 13
grote waterweegbree, 6
grote wederik, 5
haagwinde, 8
halsbandparkiet, 18
halsbandparkieten, 7
hedera helix, 14
heelblaadje, 10
heliant, 36
hennepnetel, 6
Hoekstrapark, 33
Hoflaan, 10; 21
holpijp, 6
hoornaar, 35
hulst, 4; 14
icarusblauwtje, 33; 34
ijsvogel, 37
Ilex aquifolium, 14
issorja lathonia, 17
jacobskruiskruid, 31; 32
jeneverbesstruweel, 4
Juweellaan, 33
kale jonker, 8
kalmoes, 9; 12
keine lisdodde, 7
keizerkaars, 7
keizerlibel, 32
keizerlibellen, 31
kersengallen, 5
kikkerbeet, 8; 9
kip, 36
klein geaderd witje, 32

klein geaderde witje, 34
 klein koolwitje, 32; 33
 kleine klaver, 10
 kleine koolwitje, 34
 kleine lisdodde, 9
 kleine parelmoervlinder, 17
 kleine roodoogjuffer, 6; 31
 kleine veenbes, 4
 kleine vos, 32; 33
 kleine vuurvlinder, 32; 34; 36
 kleine watereppe, 8; 13
 klimop, 14; 15
 kolibrievlinder, 19; 36
 koninginnekruid, 8
 koninginpage, 18
 koningskaars, 6
 koningsvaren, 4
 koolwitje, 31
 krielkip, 38
 kroossoorten, 9
 kruipend stalkruid, 31
 kruisspin, 15
 landkaartje, 5; 9; 32; 33
 langbladige ereprijs, 12
 lange ereprijs, 7; 21
 lantaarntje, 31
 Laude, 37
 Leidschendam, 7
 lisdodden, 7
 macroglossum
 stellatarum, 19
 mannetjesereprijs, 4
 mannetjesvaren, 21
 maretak, 14
 margaritifera
 margaritifera, 22
 mattenbies, 7
 meekrap, 19
 meekrapvlinder, 19
 Meerpolder, 13
 Meerpolderdijk, 18
 Meerzicht, 19; 20
 meidoorn, 7
 merel, 15; 25
 moerasmuur, 9; 21
 moerasrolklaver, 8; 12
 moerasspirea, 7
 moerasvergeet-mijnietje, 10
 moeraswalstro, 8; 10; 12
 mug, 35
 muskuskaasjeskruid, 7
 muskusrat, 23
 najaden, 24
 Noord-aasche Vliet, 12
 Noord-Aasche Vliet, 8
 noordse witsnuitlibel, 4
 oeverlibel, 31
 oeverzegge, 7
 onrust, 19
 oranje lucernevlinder, 18
 padderus, 8
 Palenstein, 10; 12
 papilio machaon, 18
 pararge aegeria, 18
 parelmossel, 22
 peen, 18; 36
 Pijnacker, 31
 pijptorkruid, 8
 plan Wielwaal, 8
 platbuiken, 5
 platbuiklibelle, 6
 plooirokjes, 11
 prei, 36
 Prielembos, 21
 Prielenbos, 7; 8; 12; 18; 20; 21
 Provinciaal Ecologische Hoofdstructuur, 7
 pyrrhosoma nymphula, 20
 quercusia quercus, 16
 Rakkersveld, 10
 ram, 36
 ranunculus lingua, 21
 ratelaar, 31
 restveen, 7
 Rheebruggen, 5
 riet, 7
 rietorchissen, 31
 rode ganzenvoet, 11
 rode kornoelje, 7
 Rokkeveen, 12; 21; 31; 33
 ruigtkruidenvegetaties, 17
 Ruiten Aa, 37
 sabelsprinkhaan, 31
 salomomszegel, 4
 schaap, 36
 schaduwgras, 4
 schapenzuring, 36
 schapezuring, 7
 schildersmossel, 22
 senecio squalidus, 21
 Sium latifolium, 13
 sla, 36
 sleedoorn, 7
 Slootweg, 7
 Slootwegzone, 12
 smal tandzaad, 9
 smalle stekelvaren, 21
 smalle waterpest, 6
 specht, 37
 spreek, 15
 steenhommel, 31
 stellaria uliginosa, 21
 stinkende ballote, 10
 Stompwijk, 7
 straatliefdegras, 10
 Straspad, 33
 struikklimop, 15
 tandzaad, 9
 Ter Borg, 37
 teunisbloem, 36
 toorts, 36
 tormentil, 4
 Uffelte, 3
 unio pictorum, 22
 unionidae, 22; 24
 van Tuylpark, 12
 veelwortelig kroos, 9
 veenmos, 4
 veenpluis, 4
 veerdelig tandzaad, 9
 veldsprinkhaan, 31
 vergeten tandzaad, 9
 veronica longifolia, 21
 viervlekibelle, 6
 viscum album, 14
 visdiefje, 9
 Vlamingstraat, 19
 vlinderstruik, 33; 36
 vuurjuffer, 20
 vuurlibel, 20
 watergentiaan, 8
 waterkruiskruid, 10

waterlelie, 37
waterpeper, 8
watertorkruid, 9
weidebeekjuffer, 6
wesp, 35
wespenorchis, 11
Westerpark, 31; 32
Wijster, 4
wilde bertram, 8
winterkoning, 15

witje, 33
witjes, 32
witte bultzwam, 7
witte klaverzuring, 5
witte waterlelie, 8; 9
wolfspoot, 9
wolverlei, 5
zebrarupsen, 31; 32
zeegroene ganzenvoet,
11

zeggensorten, 8
zevenblad, 36
zwart tandzaad, 9
zwarte mosterd, 7
zwarte ooievaars, 37
zwarte toorts, 4; 7
zwartsprietdikkopje, 33
zwerminktzwammetje,
11